TITO STROZZI

ZRINSKI

DRAME I

TITO STROZZI:

ZRINSKI

DRAMSKA KRONIKA U PET SLIKA S EPILOGOM

ZAGREB 1935

TISAK ZAKLADE TISKARE NARODNIH NOVINA

LICA:

Petar ZRINSKI
Katarina, njegova žena
Zora, njegova kći
Fran FRANKOPAN
NADASDY, vrhovni državni sudac
TATTENBACH, štajerski plemić
BUKOVAČKI, GOTAL, POGLEDIĆ, ČOLNIĆ, MALENIĆ — Petrovi kapetani
SZELEPCSENY, nadbiskup kaločki
Car Leopold
LOBKOVITZ, prvi ministar carev
GREMONVILLE, francuski poslanik u Beču
Marion, pariška kokota
HOCHER, kancelar
ABELE, državni tajnik
HERBERSTEIN, karlovački general
FEKETE, stari vojnik
Vitnyedijev glasnik
Jure, Petrov sluga
Kapucin
Dvorkinja Katarine
Bastien, Gremonvilleov lakaj
Suluda djevojka
Historičar
Pjesnik

Čin se zbiva godine 1670./71.

PRVA SLIKA.

Zavjera.

(Otvorena terasa u Čakovcu. Prije dizanja zastora čuje se iz dvorane u pozadini desno pijano društvo plemića, kako urla poznatu staru pjesmu: »Ki bi anda hotel znati...« Kad se zavjesa digne, pjesma prestaje, a gromki glas Bukovačkog klikne: »Živio Petar, strašilo cifraka!« Urnebesni Vivat popraćuje taj usklik. U to vrijeme stoji)

P e t a r: *(usred pozornice, a pred njim Vitnyedijev glasnik. I već se u pozadini pojavi Bukovački, koji je nazdravio iza scene samo zato, da odvrati pažnju društva od onog, što se zbiva na terasi. Petar lupi nogom o tle i vikne)* Ludi ste! Svi ste skupa poludili!

G l a s n i k: *(blatan, krvoločan u kretnjama)* Treba piti krv njemačku!

P e t a r: Šuti, pseto! Ni riječi više! *(Stanka. Petar ide u pozadinu i gleda u noć)*

B u k o v a č k i: *(se prikrade glasniku)* A kako misli Vitnyedi to izvesti?

G l a s n i k: *(poluglasno)* Careva nevjesta, španjolska princesa Margareta, dolazi preko Italije u Beč. Saznali smo, da joj car prema programu ima izaći ususret do Semmerinškog Schottwiena. Ja bi sa pedeset hrvatskih husara, koje sam trebao dobiti od bana, u šumi dočekao tog nitkova Leopolda i uhvatio.

B u k o v a č k i: A onda?

G l a s n i k: *(hrapavim glasom)* Lako za to!

Bukovački: Dobit ćeš husare.

Petar: *(se vratio)* Ne! Tisuć puta ne! Bukovački, šta imaš ti tu da govoriš? Ovdje sam ja vladar. Nisam ja Leopold, koji je igračka u rukama svojih doglavnika. — — Vitnyedi je lud. On zaboravlja, da ja nisam potomak Barabe, već grana Zrinskog stabla. Ja nisam razbojnik. Pljujem na zasjede. I da Vitnyedija ne veže sa mnom uspomena na Nikolu, nastojao bi zaboraviti to ime. — Odlazi, i to mu isporuči!

Glasnik: Ne idem, dok ne dobijem ljude.

Petar: Šta?

Glasnik: To, što velim. — Pred koga sam ja to došao, gospodine? Rekli su mi, da ste vi neslomljiva glava našeg pokreta. Da ste proživjeli sve naše bune i da je sva naša mržnja na one tamo ucijepljena u vaše srce. A sad? Tko ste vi? — Čovjek djela? Vraga! Neki kameni mudrac stoji tu preda mnom. Vječne rasprave, dogovaranja i šuškanja — i to sa ljudima, koji su izdajice. Da, izdajice. Eno tamo vani čeka Fekete. Došao je iz Beča. Ima novosti. Zgodnih novosti. — — Smiješno. Mi pjevamo: »Treba piti krv njemačku...«, a naš vođa strepi za život jednog tuđinskog kraljevskog kopileta. Vi, koji...

Petar: *(ga iznenada divljim zamahom šake udari po glavi. Glasnik se bez glasa sruši. Tiho)* Napolje s njim, Bukovački! *(I dok on sam izlazi lijevo, Bukovački dozove sluge iz pozadine, koji nose onesviještenog napolje. Vani plane nekoliko hitaca u daljini. Opet se otvore lijeva prednja vrata i Petar gurne unutra Feketea. Baci ga na tle i starac tek zajaukne)* Tiho! — Fekete, Crni, znaš, što si rekao?

Fekete: Gospodaru, ponavljam tek riječi, koje mi je general Gremonville po svom tumaču kazao.

Petar: I ti si dobro čuo? Baš Nadasdy?

Fekete: Slovo po slovo.

Petar: *(stoji nepomičan. Onda se sav zaljulja i promrsi)* Krista mu, zadavit ću ga!... *(Feketeu)* Idi! *(Ovaj gotovo plazeć ispuza napolje. A Petar ispruženim šakama rikne)* Nadasdy! *(Iz dvorane se pojavi)*

Katarina: *(šaptom)* Šta je? Fekete se vratio?

Petar *(se ne osvrće na nju)* Nadasdy!

Katarina: Šta javlja Gremonville?... Luj još uvijek koleba?... Petre!!

Petar: *(nepomičan)* Idi, zovi Nadasdyja. Zabavljaj društvo. Naša se sudbina ljulja. Idi! *(Katarina odlazi, on teško dišuć sjedne stolu i čeka. Dolazi)*

Nadasdy *(napola pijan, sa golemim zlatnim peharom u ruci)* Vivat Petar, strašilo cifraka!

Petar: *(mu divljom kretnjom izbije pehar iz ruke i promrsi)* Sjedni! *(I kad ovaj sjedne)* Ti?... Nadasdy, ti?

Nadasdy: Šta ja?

Petar: Auersperg saziva u Beču tajno vijeće u našoj stvari. Beč nešto zna. — Odakle?

Nadasdy: Možda od boga. Pomoću svojih jezuita.

Petar: Ti si jezuita.

Nadasdy: *(mirno)* Ja? Tko to veli?

Petar: Netko, koji sve zna, što se događa na bečkom dvoru.

Nadasdy: Francuski parfem?

Petar: Jesi li govorio Auerspergu o našoj stvari?

Nadasdy: Jesam.

Petar: *(ošinut. Iza stanke)* Ti si pijan. *(A kad se ovaj samo smiješi, div se pod tim smiješkom lomi)* Nadasdy, zašto si takav prema meni?

Nadasdy: Ima u tvom biću nešto odviše ravno, otvoreno, izazovno. To izazivlje moj smiješak, Zrinski.

Petar: Šta hoćete vi svi od mene? Vi me zbunjujete. Znao sam tek jedan put. Na Turčina. I tko mi se tu našao na stazi, ostao je bez glave. Ima ih, koji dižu ruke nebesima, kad mole. Al ima i takvih, koji domahuju bogu kopljima sa nataknutim turskim glavama. — Rimski me je papa za to blagoslovio. I ja vjerujem u boga. I poštenje.

Nadasdy: Ne vidim vezu tvojim riječima.

Petar: Onda je Beč sklopio kukavni vašvarski mir s mojim dušmaninom. Zaustavio me je i namamio, da se okrenem. Nisam više vidio pred sobom nacerene Muhamedove maske. — Ugledao sam pred sobom svoje ljude. Ljude sebi slične... Ne razumiješ? — Smela su me ta lica, izorana patnjom... Pitah se: Tko su ti ljudi? — — I onda, bojim se, da to iskažem, Nadasdy, onda sam otkrio čudan misterij...

Nadasdy: Misterij?

Petar: Narod.

Nadasdy: Šta?

Petar: Čudna riječ i čudan i pojam: Narod.

Nadasdy: Gle — gle! Ratnik Zrinski počeo je da razmišlja. To je opasno. Budi na oprezu! Tvoja ti fantazija postavlja stupicu, a ti nisi dovoljno lukav, da bi joj mogao izbjeći. — Ne valja uvlačiti u poeziju fukaru, koja je rođena, da umre za nas, kao što je grozd stvoren, da umirući zaplače za nas u kupu. Ti si luda. Opasna luda. Nisi ih smio gledati.

Petar: Dosta je da su oni gledali mene! A njihove su tupe oči govorile: Zašto ubijaš sebe u nama? Mi svi smo samo ti!... Razumiješ?

Nadasdy: Glupost, Zrinski!

Petar: O ne, to je nešto drugo. Uzvišenije. Bliže. Ja sam se opekao od plamena, koji je proždirao njihove jadne kolibe. Ja sam osjetio, da su kćeri, koje pohotni njemački draguni siluju u jarcima uz drum, moje kćeri. — — Sve je to strašno... O gdje je Nikola? Brat moj! Kako bi mi bilo lakše. On je volio misliti, a mene misli plaše. — — Jer tako uporno traže od mene...

Nadasdy: Što?

Petar: Ne nađem sveti cilj našoj buni! *(Nadasdy prasne u porugljiv smijeh)* Ne smij se! — Ja mislim, da sam ga našao. I hoću, da ga i vi nađete. — — Reci ti, Nadasdy, Mudri! Čemu mi snaga diva, kad ne bi napeo nabrekle mišice u borbi za svoj narod? — I okrenuh se divljim urlikom na Beč.

Nadasdy: Na onog, kom si bezglavo žrtvovao taj svoj narod kao antemurale christianitatis.

Petar: Na lutku fanatičkih popova. Na slabokrvnog histerika, koji ljubi nevidljivog boga toliko, te je zamrzio ljude oko sebe. Viknuh u svijet nepravdu i jeka je zašumila sa svih strana. Sladak je bio vaš glas iz Mađarske. Našli smo se i nas dvojica. Bio si rječit i ja nisam vidio tvoj smiješak, koji sada moram da gledam. Odigrao si mi komediju. U Beču mi se smiju. Meni! Sieh, Europa, den leichtgläubigen Hanswurst, den Kroaten Zrinski, ha... ha!... Glumili smo stare junake. Krvlju smo potpisali zavjernicu. — A sad, dok ste vi tamo preko lokali i drečali,

ja sam morao slušati glas o tvojoj izdaji. Fuj! Da mi tko reče: Provali u bečki dvor i odsijeci usred dvoranika glavu promašenom jezuitu Leopoldu, ja bi u toj suludoj namisli našao poeziju, koju trebam, da izvršim veliko djelo. A sad?... Htio sam se zaletiti u onu dvoranu tamo preko i razderati sve. I tebe, i kapetane svoje, koji me ganjaju u ludilo te nove, njima nepoznate religije. I Katarinu, svoju ljubljenu Katarinu, koja mi se učinila sotonom, što me mami jabukom na žezlu... Ali ja ne ću...

Nadasdy: Što ne ćeš?

Petar: Ne ću biti — kralj.

Nadasdy: *(sa smiješkom)* Ne ćeš!? — Pa ti o čem drugom i ne sanjaš! Pa zato ti i bulazniš o tom narodu, jer ga trebaš, da imaš kome biti kralj. *(Petar ustaje, ide na terasu i vraća se)* Ti si veliko dijete, Zrinski. Čista luda, kako vele u legendama.

Petar: I zato se sa mnom poigravaš...

Nadasdy: Ne s tobom, čovječe, već s onima u Beču. Ti ne znaš, što je ratna varka?

Petar: Za pravdu treba vojevati pravdom.

Nadasdy: O da, ako hoćeš da budeš pobijeđen. — Govorimo razumno, bane. Ti si mi ovdje ispjevao dosta smušenu pjesmu o ljepoti motiva, koji te dižu na Beč. Ja sve to ne znam. Bit će da je to u krvi vas Hrvata, da ne možete srnuti u velika djela, opasna i strašna, bez vjere u ideale. Vi ste narod djece. I neka vam zauvijek ostane ta igračka. Ja sam ja i nitko drugi. Istina je, prema tome mi polazimo sa raznih stanovišta. Al naš je cilj zajednički. Zato jesmo i zato moramo biti saveznici. Nisam ja kriv, što se ti umiješ boriti samo mačem, a ja glavom. Politika, da, to je ono oružje, koje bez krvi ruši prijestolja... duh politike, zamaman, kavalirski u laži, nasmješljiv u zatiranju, to je ono, što vam ja donosim i što vrijedi možda i više od tvog noža...

Petar: Politika je bljutava. Nije za nas Hrvate.

Nadasdy: Možda. Preteški ste u mišljenju. To je pogreška. I kadikad mi se čini, da će nas to stajati glave. Jezik vam je preblizu srcu. — — Al ostavimo ta razglabanja! Kušaj da shvatiš: mudar čovjek traži, pipa, pokušava... Jest, natuknuo sam im nešto. Ali samo za to, da ih uplašim. I što su se povukli u tajnu sjednicu, to je kukavština puža, koji se povlači u svoju kućicu. — Al dođi, idemo da potražimo Feketea. Treba iz njegovih izjava sagraditi čvršće zdanje od tvojih fantazija.

Petar: *(pada u ekstrem bezgraničnog povjerenja)* Nadasdy, ruku amo!... Oprosti mi tu nelijepu sumnju, brate! Bio sam lud... Da, smij se samo. Drugo nisam ni zaslužio!

Nadasdy: *(na izlazu, dobroćudnom porugljivošću)* Kako da se ne smijem! Deset riječi... i on već vjeruje. Kad bi mi uspjelo, da danas sutra bečki sud tako lako uvjerim o svojoj nedužnosti, nikad se u moje misli ne bi zavukla slika krvničkog mača... *(Trgne se)* Al to je još daleko. Budimo veseli. Dođi, da se kucnemo! *(Odlazi u dvoranu)*

Petar: *(je problijedio. Gleda za njim i šapće)* Nadasdy... Nadasdy, da mi je zagledati u tvoju dušu! *(Odlazi za njim. Iza kratke stanke dolazi Katarina iz dvorane. Šulja se do škrinje lijevo i vadi zavjernicu. Uto se straga na terasi pojavi)*

Zora: *(u noćnoj košulji. Sva dršćuć zove šaptom)* Mama... mama!

Katarina *(se trgne)* Zora — ti ne spavaš?

Zora *(poleti k njoj)* Ne mogu, mama. Bojim se. Čitavu noć pucaju oko grada. Zvuk roga u tami je strašan.

Katarina: Nije ništa, srce. — Idi i lezi. Vidiš, kako Judita i Ivan mirno spavaju.

Zora: Zašto viču ovdje toliko, mama? — Ja hoću mir. Hoću u Zagreb. U samostan.

Katarina: *(je vodi na terasu)* Dobro, dobro. U nedjelju ćeš u Zagreb. *(Grli kćer, a gleda u dvoranu desno)* Gledaj, vidiš li onog, što se grli s Bukovačkim?

Zora: *(zamre od majčinog čudnog glasa)* Vidim, mama.

Katarina: Čini ti se jako pijan? — — Ah, ako se opet napije i izmakne, a da nije potpisao... Prokletstvo! *(Stisne dijete)*

Zora: Mama, to me boli!

Katarina: Nije ništa, Zora. Idi u postelju. Imam važnog posla. Doći ću poslije k tebi.

Zora: Djedovi na slikama u našoj sobi imaju tako strašne oči. Kao da gledaju neke užase. Ja brzo sklapam oči, ali onda vidim oca... i u njega iste oči. — — Ja se tako bojim, mama... *(Iz dvorane se čuje žamor)*

Katarina: Idi, brzo! *(Gurne kćer, koja izlazi lijevo straga. Izlazi raspojasano društvo. Tattenbach, kapetani Bukovački, Čolnić, Gotal, Malenić i neko šest plemića. Zadnji tetura, vođen od jednog mađarskog plemića, Szelepcseny. Pređe nalijevo do stolice, padne u nju i zamalo se čuje, kako hrče. Čim je Katarina spazila društvo, njeno se zabrinuto lice umjetno razvedri. I već ju obaspe vika)*

Čolnić: Banice, grof Tattenbach je pjesnik.

Malenić: Bogom nadareni pjesnik! *(Smijeh)*

Čolnić: Laureatus! *(Smijeh i buka. Stvaraju se grupe. Katarina u razgovoru nešto nagovara Tattenbacha)*

Bukovački: *(tiho Gotalu)* Odvratan mi je taj Tattenbach. Prošli je mjesec udvarao Jeleni, a sad se prenemaže pred banicom.

Gotal: Zar ne vidiš, da ga promišljeno izazivlje?

Bukovački: Kako?

Gotal: Politika. *(Glasovi onih oko banice i Tattenbacha: »Čujmo!«)*

Katarina: Grofe, čuvajte se! Duhovit ste ko Francuz. A to je opasno i ne bi se u Beču rado slušalo.

Tattenbach: Ko ni ovi moji stihovi. Čujte ih:

> Moja mržnja: tužno lice
> i jezuitske ulizice.
> Moja ljubav: pehar vina
> i — banica Katarina!

(Odobravanje. Vraća se)

Poglедić: *(koji je prije izašao lijevo)* Sve je spremno, gospodo! Vani već sviće! *(Cijelo se društvo gura do izlaza. Na sceni ostaje hrčući Szelepcseny u stolcu, i posve napred desno Tattenbach, koji Katarini ljubi ruku)*

Katarina: *(ga zadrži. Prigušeno)* Grofe, govore li vaši stihovi istinu?

Tattenbach: To bi vam bilo milo?

K a t a r i n a: Da.

T a t t e n b a c h: Istinu, grofice, koju bi krvlju potpisao.

K a t a r i n a: Evo!

T a t t e n b a c h: Što?

K a t a r i n a: Potpišite!

T a t t e n b a c h: *(sumnjičavo)* Šta je to?

K a t a r i n a: Zavjernica. Rekli ste Petru, da pristajete. Hoću da moja težnja bude i vaša... *(Stanka. On se iznenada nešto otrijeznio i šuti)* Vi šutite?... Potpis je samo formalnost. Tu, u nama je ono, što nas veže.

T a t t e n b a c h: Al što je to, banice? Osjećaj ili politika?

K a t a r i n a: *(gestom na Szelepcsenya)* Pst!... Dakle?

T a t t e n b a c h: Neka bude, grofice. *(Hoće da potpiše)*

K a t a r i n a: *(je zamijetila, da Szelepcseny prisluškuje)* Ne ovdje... vani... u trijemu. *(Odvede ga napolje)*

S z e l e p c z e n y: *(koji je hrkao, otvori oči i gleda za njima)* Opet ništa. Komedijašica je lukava ko jezuita... *(Začuje mumljanje Feketea, koji pijan ulazi, i odmah se opet učini ko da spava)*

F e k e t e: *(se pijan teško uspravlja)* Dva su konja ostala bez jahača... jedan vranac... i jedan bijelac... Gdje su ta gospoda?... Zacijelo opet konspiriraju... Ne ću više s njima. Ja ljubim svog cara. *(Spazi Szelepcsenya i dotetura k njemu)* Illustrissime kancelaru — — ja ljubim svog cara... i reći ću sve. Samo da me tko zapita. Al nitko ne pita... Ja sam bio u Beču i vidio sam cara... Cara pravog. S krunom... To je pravi vladar... Lelkem, srce moje... Pitaj me!... Daj, szivem...

S z e l e p c s e n y: *(se upiljio u njeg)* Fekete, ti znaš nešto?

F e k e t e: *(se blaženo nasmiješi)* Ha-ha, nešto? — — Sve ja znam. I sve ću reći. Urote, zavjere, lokanje... Zrinski, Frankopan, Nadasdy — — Pa sad Tattenbach! Tamo vani... *(Kretnja pisanja)*... Glupan. Banica ga slatko pogleda i već potpisuje... Ali Gremonville veli...

S z e l e p c s e n y: Šta veli Gremonville?

F e k e t e: Bio sam kod njeg. U Beču. Tamo, gdje je car... Ištenem, koliko svile ima kod Gremonvillea! I boja! I vina, što se pjeni! Vrtiš malo čep, a ono puf — ko lumbarda... he-he... Al ipak ću sve reći... *(Čuje se Petrov glas iz dvorane: »Katarina!«)*

S z e l e p c s e n y: *(naglo)* Dođi sa mnom u Karlovac. Carskom generalu. Vozit ćemo se kolima... Hajd!

F e k e t e: *(odlazeći s njim mumlja)* Najljepša kola ima car... S krunom. U Beču... *(Odlaze lijevo napred. Stanka. Hici u noći)*

P e t a r: *(dolazi iz dvorane, ide do stola, sjedne i zuri u Nikolinu sliku, koja visi na zidu i trepti kao živa od svijetla svijeće)* Čudno... *(Hici u daljini)* Opet cifraki...

K a t a r i n a: *(se vraća sa zavjernicom u rukama)* Petre — Petre, potpisao je!

P e t a r: *(bez riječi skoči, a ona mu predaje pergamenu. Zavjernica dršće u rukama diva. Onda)* Katarina, spopalo me nešto, da na toj svijeći spalim zavjernicu.

K a t a r i n a: Šta to govoriš?

P e t a r: Čudan je taj papir. Usisao je sve naše čežnje. Na njem su četiri krvava potpisa: Zrinski, Nadasdy, Frankopan i Tattenbach. Kad sklopim oči, vidim te četiri različne glave, jednu mrku i očajnu u hrabrosti, jednu nasmješljivu od mnogog razuma, jednu preobraženu od gledanja lijepe Julije i zadnju tupu od pijančevanja. A nad tim glavama je nešto svijetlo. Je li to sunce slobode ili oštrica krvničkog mača? — — — Katarina, možda bi bilo bolje, da je spalim, tu zlokobnu pergamenu. — — Jesam li ja za heroja? To je drugo nego mahati mačem.

K a t a r i n a: Jesi, Petre. Ti si pjesnik i okrutni tiranin. A to dvoje mora da bude heroj.

P e t a r: *(se zamislio. Crte lica, još pred čas meke i neodlučne, polako mu se skamenjuju i drugi je to čovjek, koji promrsi hladno kroz zube)* Da, ja sam heroj.

ZAVJESA.

DRUGA SLIKA.

Kod Gremonvillea.

(U raskošnoj sobi sjede usred rafiniranog francuskog ukusa uz parišku kokotu Marion francuski poslanik na bečkom dvoru chevalier de Gremonville i Fran Frankopan. U nametljivom humoru scene Fran je dosta opor i upada u općenito veselo nastrojenje nekako neprisutan duhom. Gremonville glumi laku pjanost i vješto izbjegava Franovim pitanjima)

Marion: *(diže čašu i dere se iz sveg grla)* Vive le roi! *(Gremonville se kuca s njom, a Fran ostaje nepomičan)*

Gremonville: No? — Možete bez oklijevanja participirati na našem oduševljenju, cher marquis. Mala misli Luja, ne Leopolda... Još jednom, Marion!

Marion: Vive le roi! *(Svi se kucaju i piju)*

Gremonville: Vi ste tužni, mon ami. I strašno uzvišeni. To ne smije biti... Mi slavimo danas rođendan markize de Montespan, prijateljice mog gospodara i vašeg protektora. Dakle?

Fran: Previše sam pio. — I onda... putovao sam dan i noć. — I najposlije, zatečen sam. Nisam se nadao takvom razgovoru.

Gremonville: Razumijem. — Šta ćemo! Uostalom, sami ste krivi. Da, posve sami. Ja silno po-

štujem junake, po danu. Ali čim padne mrak, milije mi je drugo društvo, he... he... I baš ko za inat, vi mi Hrvati uvijek dolazite samo noću. Vitezovi iz romana! A la Cid!... No, ne mislim vas prekoravati. Kako rekoh, je comprends.

Fran: Ali ja ne razumijem, chevalier. Vaša aluzija...

Gremonville: — je odviše prozirna, je li? Istina je. Al to je zato, što ja nisam maliciozan, premda bi to kao diplomat morao biti. Jest, pogodili ste, da sam pogodio. Znam uzrok vašeg dolaska. Cherchez la femme!

Fran: Kako?

Gremonville: Tako, Naturellement, to je uvijek delikatna stvar. Najprije se čovjek približi dami pun iluzija, očekuje raj u njenom naručju, a onda... jao, kolikog li razočaranja! On ustukne i hoće da pobjegne. Da, ali ona ga drži. Grozi mu se osvetom, ubijanjem i sličnim ružnim stvarima. — Šta da se radi, je li? Ništa drugo nego idi prijatelju Gremonvilleu. On će pomoći. — On je sretan, kad može intrigirati protiv nje. Voli tu damu kao Zrinski Turčina.

Fran: Kakva je to dama?

Gremonville: Madame Austrija.

Fran: Vama je do šale. Nama nije.

Gremonville: Šteta. — Ne ljutite se! Govorio sam tek u stilu preciozna. Čovjek treba da uvijek osvijetli mračne stvari iskrom ironije. A Austrija je mračna stvar. Tu se sve obavlja po noći. — Ne mislim ono, u što Pariz troši svoje noći... *(I kad Marion prasne u smijeh)* Marion, fi donc! Uvijek su ti na pameti des choses piquantes. — Oprostite joj, marquis! Ona je rod Aspazije, mudrost dakako isključujem — ona je praunuka Frine. — Niste li opazili, kako joj je smijeh zvonak? Ja ga silno volim. Beč je jezuitski samostan, a Marion mi dočarava kutić Pariza. C'est Paris!... Jeste li kad bili u Parizu? — Le voilà! Marion je životna radost Versaillesa. — Razumijete li vi tu čežnju?

Fran: Možda. I ja u tuđini uvijek čeznem za domovinom. Samo se nažalost moja domovina ne manifestira ovako.

Gremonville: Merci. Ali ta je razlika samo u načinu gledanja. Kroz crna stakla sve se vidi crno. — — Apropos, čuo sam, da u Čakovcu pod vodstvom vaše sestre Katarine gozbe i sjaj ne zaostaju za Versaillesom. — Duhovita je ta žena, marquis!... Rođeni diplomat. Lobkovitz bi mogao dati čitati deset hiljada misa zahvalnica, da mu je domišljatost te gospođe. — — Ne, bez šale, volim vas sve. Svi ste vi interesantne ličnosti. Vi na primjer. Vi ste čovjek svijeta. Toliko ste već kultivirani, da se tek smiješite, gdje bi Zrinski riknuo.

Fran: Šepam za civilizacijom, je li? Hvala.

Gremonville: Pas de quoi! — Ne ljutite se, mon cheri. Ja ne važem riječi. Nisam filozof. Taj gogovori, kad ima što da kaže. A diplomat? Onda, kad nema šta da kaže... he... he...

Fran: Nemate mi dakle i opet ništa da kažete, chevalier?

Gremonville: Ah diplomacija je glupa stvar. Osobito za čovjeka, koji je pametan kao ja... Taj šampanjac i Marion, to je nešto drugo. Importirao

sam oboje iz Pariza. Marion puštam, da danju promenira pred carskom palačom i širi svojim pariškim toaletama žuticu među dvorskim damama... Infernalna ideja, zar ne?

F r a n: Kasno je. Moram s vama govoriti o ozbiljnim stvarima.

G r e m o n v i l l e: Vraiment, užasno je to, kad netko neprijatnom rečenicom unaša disakord u konverzaciju... I zato smije Marion u društvu samo da se smije. Zabranjujem govoriti. Osim patriotskih uzvika. To još ide. — Ženama treba dati samo one zadaće, koje ih čine šarmantnima... Je li tako, petite Marion?

M a r i o n: *(kimne glavom i digne čašu)* Vive la France!

G r e m o n v i l l e: C' est epatant!

F r a n: Ja mislim, da je —

G r e m o n v i l l e: — da je Marion zamamna ko božica, je li? Potpuno se slažem s vama. Tek ne shvaćam, čemu je u vas tako malo oduševljenja, marquis. Melanholičan ste ko austrijski car, kad šuti u carskom vijeću.

F r a n: Takva mi je narav. Veselje oko mene čini me tužnim.

G r e m o n v i l l e: Mais non, još i to? Oho, ta vi ste perverzan! Palite se na ekstremima. Marion, naš je dragi gost duševni gourmand... Moramo plakati, ako ga želimo nasmijati... Allons! *(Počnu groteskno naricati, dok se i Fran ne nasmiješi i dok konačno sve troje ne prasne u smijeh)*... Voilà, Gremonvilleov najnoviji diplomatski trik okrunjen je uspjehom. Sad ne znam, jesam li ja bolji glumac od Leopoldovih jezuita ili vi, mon ami, imate osobiti smisao za francusku komiku... Ah da, zbilja! Vi prevađate Molierea!

F r a n: Al napustio sam taj rad. Vrijeme nije sklono komediji.

G r e m o n v i l l e: Sad ste ali promašili! Baš protivno. Baš sam ovih dana pisao u Paris, kako je čitava politika Beča slična nekoj komediji dell'arte. Svi su tipovi zastupani.

F r a n: Ostavimo to. Htio bi s vama govoriti o važnijim stvarima.

G r e m o n v i l l e: Jamais! Ne dopuštam, da padnemo iz stila. I ako ne ćete pripovijedati vesele stvari, dozvolit ću maloj Marion da brlja. A onda, parole d'honneur, nitko od nas jakog spola ne će doći do riječi!

F r a n: Meni nije do šale, generale!

G r e m o n v i l l e: A meni je samo do nje.

F r a n: *(je već ranije progledao Gremonvilleovu igru. Sad naglo ustaje)* Ima li taj način govora da znači nešto osobita, chevalier?

G r e m o n v i l l e: Tek šala. Hrvati su mi i danas lično simpatični kao i prije. Lično. Toliko simpatični, cher marquis, da ću njima za ljubav postati ozbiljan. Saslušati vas i odgovoriti vam. — — Mala, Marion! Jedi voće, osobito ove kruške, koje mi je jučer poslao prijatelj Rottal iz carskih vrtova. Da nisi ni riječi razumjela ni čula, što mi govorimo. — Ona to grandiozno razumije. — A sad, mon ami, da čujem. *(Mala stanka)*

F r a n: Petar ima pravo, kad se boji pregovaranja s vama.

Gremonville: Pardon, tko je to Petar?

Fran: *(se ugrizne za usne)* Zrinski, chevalier. On veli, da će sto puta radije goloruk u bujicu bijesnih Turaka nego k vama.

Gremonville: Opet hrvatski paradoks.

Fran: Vi se smiješite. Jer vam to laska. Ja to shvaćam. Kao poslanik naroda...

Gremonville: Excusez, kralja!

Fran: Da, kao poslanik kralja, koji je sretan i slobodan, niste izgubili smisao za smiješak fine ironije i za smiješak lijepe žene. Ja vam to ne zamjeravam. Ces sont des choses poétiques!

Gremonville: Zahvali marquisu, Marion!

Marion: *(se nakloni i digne čašu)* Vive la France!

Fran: Da, baš to. Vive la France! — Baš o tom hoću da govorim. To, što Marion tako oduševljeno kliče i što po vašem mijenju pristaje na sve, to i vi u dnu svoje duše osjećate. I to je možda jedini iskreni osjećaj, koji vas je ikada prožimao. A drugi?... Je li svejedno, da li drugi umiru, samo kad Francuska živi?

Gremonville: *(kuša izbjeći odgovoru time, da se šali sa Marion, koja počinje drijemati u fotelju)* Sad bi ja mogao reći, da ne razumijem vašu aluziju.

Fran: Razumijete vi mene dobro. *(Ustane, ozbiljno)* Dosta je pretvaranja i igre, generale. Poigravajte se vi s bečkim ministrima, ali ja vas molim, ne činite to s nama Hrvatima. Znam: vi smatrate diplomaciju umjetnošću. I vi ste u njoj velik umjetnik. Al ne čekajte moj pljesak, uzvišeni pelivanu! Ne, ja bi

htio, da vas s te mrske i harlekinske pozornice odvratne politike povučem na scenu jedne užasne zbilje, koju ljudi vašeg kova vide tek onda, kad im netko naparfimiranu glavu zagnjuri u njezin jad. — Možda sam drzak u svom govoru. Al ne izuzimam ni sebe iz tog kola. I ja volim svjetlucanje mora pod zvjezdanim firmamentom svoje Kraljevice, volim zagonetni sjaj u očima svoje žene Julije više od svih onih naslova i časti, kojima bečki dvor trguje...

Gremonville: — i koje bi hrvatski plemići htjeli dobiti badava.

Fran: Mislite? — Ne znam. U mojoj je duši zasad još takav haos, te se ne usuđujem analizirati naše motive. Zrinski se u to upustio i gotovo da nije poludio. — — Mi se tek formiramo. Veličine se ne rađaju. Stvaraju ih prilike. Biti velik je mučna dužnost, nametnuta okolinom. Prilike sile čovjeka, da izraste nad sebe. Da preuzme vodstvo bijedne fukare i da je povede u svijetlo... Govorim vam to za to, jer hoću, da vi — predstavnik zemlje, koja je, danas još, jedina naša nada, spoznate svoju zabludu i naš uzvišeni poziv. Dok ne bude prekasno. I Francuska bi danas sutra mogla platiti za to, što se ne obazire na glas puka. — — *(Malo zastane i gleda ga prodirnim pogledom)* To je borba ideja, mon frère!

Gremonville: Ideja...?

Fran: Da, velikih, novih ideja. Danas još zapretanih u žeravici one vatre, koja će sutra zapaliti svijet i pogaziti naše sebične grobove. Ime joj je Narod.

Gremonville: Jeste li vi o tom uvjereni, marquis?... Sve mi to izgleda odviše fantastički. Nije li zgodnije, da fukara i nadalje za nas umire, a ne mi

za nju? Moj gospodar veli: L'état c'est moi!... Držite se te mudrosti!

F r a n: Ne mogu više. — Čujte me, generale! Ako sam u vama probudio bar mrvicu čovjeka, recite mi, tako vam Boga i Krista, recite mi prije nego što brutalna snaga naše bune, Zrinski, nahrupi u ovu sobu, šta je s nama!... Šta veli francusko Veličanstvo? *(Gremonville polako srče šampanjac. Stanka. Fran i nehotice vikne)* Šta je s nama, generale?!

G r e m o n v i l l e: *(mjesto odgovora pokazuje Marion, koja je zaspala u fotelju)* Pst... regardez, zaspala je. — C' est drole, ma foi — — hi — — hi...

F r a n: Generale!

G r e m o n v i l l e: Pogledajte, koliko šarma ima prava Parižanka, kad spava. Kao da zna, da je gledamo...

F r a n: *(bijesan i slomljen)* Gremonville... *(U taj mah dojuri u sobu kroz ulaz u pozadini)*

B a s t i e n *(izvan sebe)* Excellence — excellence!

G r e m o n v i l l e: Šta je?

B a s t i e n: Austrijski car!

G r e m o n v i l l e: *(začas postaje vojskovođa. Prodrma Marion, koja odmah uplašena skoči)* Marion, va t'en! Idi, brzo! *(Ona pobjegne iz sobe)* Idite i vi, marquis!... On vas ne smije vidjeti. Izlaz je lijevo. Do sutra! *(Sve se to dogodilo za čas. Fran hoće da izađe, kad dva lakaja otvore oba krila vratiju u pozadini i na pragu se pojavi car)*

L e o p o l d: *(nervozan, strašljiv i sumnjičav. Žmirka očima i ogledava se. Spazi Frana. Urisne ko da je ugledao sablast)* Ah — graf Frangepan!... Gremonville, patim li ja zbilja od halucinacija?

G r e m o n v i l l e: Nipošto, Veličanstvo. To je doista marquis Frankopan.

L e o p o l d: Šta radi ovdje — u to doba noći?

G r e m o n v i l l e: Tajna, Veličanstvo. Za druge. Za vas ne. Došao je ovamo radi jedne dame. Dame bez srca, okrutne i nemilosrdne. — Marquis, smijem li da kažem Veličanstvu, tko je ta dama?

F r a n: *(problijedi. Onda odrešito)* Slobodno!

G r e m o n v i l l e: Fi donc, to bi bila ružna indiskrecija. — — Zapovijedate li sjesti, Veličanstvo? *(Car se nervozno spusti u fotelj. Ko da šapće molitvu prebire prstima po debeloj habsburškoj donjoj usnici i nemirno gleda u zemlju. Gremonville se okrene Franu)* Budite bez brige, marquis, postupat ću u vašoj stvari, kako mi je dužnost. — Adieu! *(Fran ne govori više ni riječi. Nakloni se caru, koji mu domahuje rukom i ne pogledavši ga, i izađe...)* Nije ništa osobita, Veličanstvo. Frankopan me moli, da moj kurir ponese sutra u Paris jedan list na jednu damu u Versaillesu. *(Stanka)*

L e o p o l d: *(čeka. Onda mahne lakajima, koji izađu. Šutnja. Gledaju se. Nespretno sakrivajući uzbuđenost)* Gremonville... da — vi se čudite. Čudite se, što dolazim... kako bi se reklo, u neobično vrijeme. Da, to je čudno. Uostalom... sve je čudno danas na svijetu. — — Ja vjerujem u čudesa. I u sne. — — I tako me je spopalo, da se porazgovorim s vama u jednoj stvari... u stvari —

G r e m o n v i l l e: Zrinskog i Frankopana.

L e o p o l d: *(naglo)* Kako?... Odakle vi to možete znati?

G r e m o n v i l l e: Čitao sam u vašim očima, Veličanstvo.

L e o p o l d: Ah te moje oči! Sve je u njima. Sve. — Ja ih se i sam već plašim. Naredit ću, da maknu sva zrcala u dvoru. — — Uostalom, ovaj ste se puta prevarili. Došao sam k vama, da vam vratim dug. *(Traži po džepovima)*

G r e m o n v i l l e: Dug?

L e o p o l d: Da. Od kartanja prošle subote. — Ne, znam stalno, da sam vam ostao dužan. Ja bilježim i najmanji izdatak... I zato sam se sjetio. Evo, dva dukata!

G r e m o n v i l l e: Ta dva dukata sačuvat ću ko dar austrijskog cara, sire.

L e o p o l d: *(histerično)* Ne, kad velim! To je dug. I zato sam došao ovamo...

G r e m o n v i l l e: Ah da, sad se sjećam, Veličanstvo. *(Stanka)* Dopušta li Veličanstvo da sjednem?

L e o p o l d: *(rastrešeno)* Da.

G r e m o n v i l l e: Ne uzimajte mi za zlo moju nečednost, Veličanstvo. Je suis un mauvais sujet. De Lionne mi je baš danas pisao, da sam ja najdrzovitiji službenik francuskog kralja... I zato...

L e o p o l d: *(oštro)* Dosta, Gremonville! *(Prebacuje se nervozno iz rečenice u rečenicu)* Što sam htio da kažem?... Da. Danas sam ozbiljan. I došao sam k vama, da govorim s ozbiljnim čovjekom. — Moji mi se ministri uvijek smiješkaju u lice. Par exemplum u stvari Zrinskog. Kako da se tu snađem?... Velim to samo onako usput... Umoran sam od vladanja... Vjerujte mi, generale, ljepše je u samostanu nego na prijestolju. — — Rebel je, sikću mi u uho. Konspirira

urote, izdaje. Još više. Hoće, da ga uhvatim. I da mu odsiječem glavu. — — To je užasno. Ja se onda uvijek u duhu sjećam slike, koja prikazuje glavosjek apostola Petra... I Zrinski se zove Petar, zar ne?

G r e m o n v i l l e: Da, Veličanstvo.

L e o p o l d: Ja bi uvijek htio biti pravedan. — Car mora da bude pravedan, je li? I ako ja to nisam, nije to zloća... kunem vam se, Gremonville. Tako mi svetih rana Kristovih...

G r e m o n v i l l e: Vaše mi Veličanstvo govori kao svom ispovjedniku.

L e o p o l d: Neka. I hoću, da me slušate kao ispovjednik. Nemam ove noći povjerenja u patra Müllera. A teško mi je pri duši. — — Müller me uvijek nagovara na ono, što mu moji ministri — nalažu. Ja to znam. Pa ipak uvijek radim, kako oni žele. — Onda me zato muče sni. U svim bojama. Najviše crni i crveni... Crni su smrt — crveni pakao. — — Doskora će opet doći. Vidim već Lobkovitza, i tražit će, da potpišem uhitbeni nalog i... smrtnu osudu. A meni je u duši tako žao ljudi. Krist je umro za sve grijehe svih ljudi. Zašto da ginu još i drugi?... I onda: šta se mene tiču drugi ljudi? Ja sam car! Moj je život u naslovu... Šta je? — — Šta me gledate tako?

G r e m o n v i l l e: Veličanstvo...

L e o p o l d: Šutite! *(Viče histerično)* Ja mogu govoriti, šta me je volja! Pače i istinu!... Ja sam car!! Car!!!... *(Umukne. Onda tiho)* Gremonvile, ja ne mogu spavati. Bojim se grijeha... Zašto me toliko progoni savjest?... Svaki tjedan primam ispovjeđen

svetu pričest, skidam šešir i pred najnižim svećenikom na ulici... I to: moj rođak Luj u Parizu ima metrese — — šutite, ja to znam — a ja nisam nikad pao u blud. — — Vele, da ste vi upućeni u hrvatski pokret. Zato pitam... Šta onda, ako potpišem?... Svi u vijeću tvrde, da mu je dokazano šurovanje s Turčinom. To je paklensko djelo. — — Turci su sinovi pakla. Vjerujete li i vi, Gremonville, da imaju kopita, ha?... I onda još nešto: Vele: da se Zrinski hoće zakraljiti u Hrvatskoj... A to je nemoguće, jer sam ja sam tamo kralj!

Gremonville: Vaše se Veličanstvo vara.

Leopold: *(ga strašno pogleda)* U čemu?

Gremonville: Zrinski nije kriv.

Leopold: *(zuri u njeg. Stanka. Onda)* Nije?!

Gremonville: *(ubjedljivo)* Ne, Veličanstvo!

Leopold: *(najednom oživi)* Zovite moje lakaje, Gremonville! — Idem kući. Neka mi smjesta pozovu Lobkovitza. — — Neka mu bude. Ne ću Zrinskog primiti u audienciju, ali zatvoriti ga ne smiju. Neka se vrati u Hrvatsku. — — Brzo!

Gremonville: *(je pozvao lakaje)* Je li to bila svrha posjeta, Veličanstvo?

Leopold *(zatečen)* Kako?... Ne, to jest — zbilja! Čovjek se zabrblja, doista. Gremonvile, moji ministri ne smiju da saznaju za tu moju avanturu, obećajete mi, je li?

Gremonville: Parole d' honneur, sire!

Leopold: *(se nespretno ispričava)* Sutra je velik ples. Pa onda... hoću da dvor iznenadim originalnim aranžmanom. Vi ćete mi pomoći... Pariški vaš ukus. — — Zato sam i došao potajno. Adieu, žuri mi se... Sutra vas čekam u audienciju. Moram još danas govoriti s Lobkovitzom... Laku noć! *(Hoće da umoči kod izlaza prst u svetu vodu)* Gle, htio sam se prekrstiti svetom vodom. Mislio sam, da sam u crkvi. Tako mi je lako pri duši, kao da se vraćam s ispovjedi... Laku noć!... *(Ode s lakajima)*

Marion *(dotrči zvučnim smijehom)* Ha... ha... kakav je to car? *(Sa odgovarajućim kretnjama)* Un pantin!... Lijevo, desno... jedan, dva... gore, dolje... Un, deux!... To je lutka!

Gremonville: Suludi dječak! — I onda sebi moj imitator Lobkovitz nešto uobražava, što može to naivno dijete omotati oko malog prsta!

Marion *(se koketno prenemaže)* Ja sam gladna, chevalier!

Gremonville: Imaš pravo. Treba nadoknaditi izgubljeno. *(Sjednu k stolu)*

Marion: O kom ste govorili? — — Ne, ja moram sve znati.

Gremonville: O Zrinskom.

Marion: Zrinski? — Ah, to je onaj veliki medvjed sa strašnim brkovima? Brr... što me je strah! Pojavljuje se uvijek kao div iz priča. Ne bi ga sad htjela vidjeti!

Gremonville: Vjeruj mi, ni ja, ma petite! *(Piju. Vani buka. Čuje se Petrov glas. Jer ga ne puštaju unutra)* Zrinski? Vuk na vrata?

Marion: *(vrisne)* Ja se bojim... Ne ću da ga vidim. Oh otpratite ga, otpravite, brzo! *(Pobjegne u drugu sobu)*

Gremonville: Preglupo! *(Vrata se bukom otvore. Na pragu je Petar. Očajan. To je zadnji trzaj*

nestalnosti prije fanatičkog heroizma, koji ga od slijedeće slike prati do u smrt. Ima u njegovom nastupu nešto užasna. Svaki bi drugi čovjek zastrepio. No Gremonville je začas promijenio izraz bijesa u trenutačno čuđenje, a onda u skliskost okretnog i ljubaznog diplomata) Oho, vi ste, grofe! — Čudnovato. Danas mi dolaze u posjete sami vladari. Najprije austrijski, a sada hrvatski. — — Izvolite, sjednite!

P e t a r: *(nepomičan)* Ne ću!

G r e m o n v i l l e: Parbleu — ne tako divlje, grofe. Imam posjet. Šarmantnu graciju iz Pariza. Probudit ćete mi je.

P e t a r: Ne ću dugo smetati. Silno sam uzbuđen.

G r e m o n v i l l e: Vidim.

P e t a r: Uhode me. Šuljao sam se pokrajnim ulicama do vaše palače, al su mi sjene uvijek bile za petama. Lobkovitzovi špijuni. — — Mrzim tu vrstu borbe. Danas sam doduše već i ja shvatio, da je rimski ideal poštenog heroizma glup. Izmudren od patriotskih povjesničara kao ornamentika za glorifikaciju države. Al uza sve to, ja sam nevješt borbi sa sjenama. — — To mi se gadi.

G r e m o n v i l l e: *(je mirno sjeo i počeo jesti)* Dozvoljavate, grofe?

P e t a r: *(problijedi. Stanka. Čuje se samo jedaći pribor. Onda)* Poznam tu vašu taktiku, Gremonville. Susreo sam dolje pred vratima Frankopana. On mi je pričao, kako ste vješto izmicali njegovim pitanjima ... dok nije došao — — — onaj drugi. — — Mojima ne ćete. Kunem vam se. Tu ne razgovara više Zrinski sa Gremonvilleom, nego Hrvatska s Francuskom. Tu nema više mjesta diplomatskim doskočicama.

G r e m o n v i l l e: *(s humorom)* Nema?

P e t a r: Nema. *(Gremonville odloži vilicu i ustane. — —)* Vi, ste Gremonville, jadni crv prema monumentalnosti moje ideje. Ništa.

G r e m o n v i l l e: *(plane)* Grofe!

P e t a r: Svejedno!! — Ljutite se, koliko hoćete. Ja se ne bojim više ni svoje savjesti, a kamo li obrijanog čovjeka. Uz to imam i pravo da pitam. A vi dužnost, da odgovarate. — — Sve sam radio po vašim savjetima. Pače sam i kćer udao po vašoj volji. Francuska mi se kroz vas zavukla u obitelj. U dušu ... A vi ste se uvijek duhovito smiješili i citirali ste uvijek istu riječ »čekati«. Domovinu mi bije sve veće zlo, a ne mogu da se maknem zbog oklijevanja Francuske. — Više se tako ne može. Valjda skinuti krinku, Gremonville! — Šta je? Šta me gledate?! ... Čuvajte se smiješka! On me draži ... Vaše lice hoću da vidim. Bez maske!!

G r e m o n v i l l e: Tako? ... Bien. Govorimo, kako vi želite. — Marquis Frankopan spomenuo je malo prije, da prilike stvaraju junake. Slažem se s tim. Suviše, mogu taj aforizam i nadopuniti: prilike ih i uništavaju. Upropašćuju, da. — — —

P e t a r: Budite jasniji!

G r e m o n v i l l e: Ukratko: politička konstelacija nažalost kategorički zahtijeva, da vas Francuska — napusti.

P e t a r: *(zatetura i klone uz vratnice)* Šta?

G r e m o n v i l l e: *(tvrdo i mirno)* Ne nadajte se od mojeg Veličanstva ni najmanjoj pomoći. Kralj vas ostavlja za navijek. Pour toujours.

P e t a r: *(nešto šapće, nerazumljivo. Stupa ko u transu prema Gremonvilleu. Razabiru se riječi)*

Onda... onda... bi nam preostao samo... samo još Turčin...

G r e m o n v i l l e: Ako to učinite, grofe, niste samo izgubili prijatelja u mom gospodaru, već ste u njem stekli i neprijatelja. Attention!

P e t a r: *(ščepa obim rukama Gremonville, krevelji mu se u lice glasom i grimasama)* Gremonville! — Gremonville!!... Vi ste pijan!.., Ili ja?... Luj je zvijer, ako to učini. Je li to kršćanski, tako vam muka Kristovih? Tragate i njuškate za iskrom nezadovoljstva. A kad je nađete, podjarujete mržnju... Gonite poštenjake u zločinstvo. *(Zastane, jer mu se Gremonville smiješi u lice)*... Uostalom, to je smiješno. Igrate komediju, je li?... Poklade su... pa francusko vino! Nemojte to, zaklinjem vas! — Čujte me, generale: ima jedna granica u duši heroja, u kojoj se zadnji put javlja nestalnost. Preko nje sve je neobuzdano... uporno... strašno! Onda preostaje samo još brutalni, bezobzirni i zločinački juriš do cilja ili — smrt. — — Sutra će biti prekasno... Vi šutite? O podlost, podlost!... Ali treba da budem miran... Miran. — — Da se radi o meni, povalio bi vas udarcem željezne svoje pesnice na taj pod, koji je sklizak i blještav kao vaše lice. Ali veće su stvari u pitanju. — — Hrvatska. — — Vi ne znate, štao je to... ne, ne znate... *(Očajnim se ridanjem baci na koljena pred njim)* Gremonville, tako vam Boga, recite, da sve to nije istina. Evo me pred vama, vi ste svjedok najvećeg junaštva i najveće pobjede, koju sam ikada izvojštio. Pogledajte! Prignuo sam koljeno pred vama, ja, Zrinski! — — Recite, da sve to nije istina. Klanjat ću se Luju kao Bogu. — — Zatucite mene — evo vam moje glave, ako žeđate krvi — — evo vam svih mojih imanja, al ne ostavljajte moju Hrvatsku! *(Plač mu proždire riječi)* Moj narod... Hrvatsku...

G r e m o n v i l l e: *(neko vrijeme ostaje nepomičan. Onda se nagne nad Petra i opipa mu mišicu)* Mon dieu — ti Hrvati. Čudno pleme. Tako snažne mišice, a plaču...

P e t a r: *(skoči)* Nikada više — licemjere!

G r e m o n v i l l e: Pardon! — Ništa, ništa. Prečuo sam. — — Oprostite, moram na dvor. Sutra je veliki ples, a obećao sam caru, da ću pomoći kod aranžmana. Kako vidite, ima i drugih, koji trebaju moju pomoć. *(Naklon. Petar zuri u nj. Al gleda nekamo daleko, ko da lovi odluku. Gremonville strpljivo čeka i redi svoje odijelo)*

P e t a r: *(najednom oštro kimne glavom, ko da veli n e k a b u d e! i bez oproštaja naglo izađe. Zalupio je vratima za sobom)*

G r e m o n v i l l e: *(još čeka. Onda najobičnijim tonom)* Bastien!

B a s t i e n: *(uđe)* Zapovijedate?

G r e m o n v i l l e: Bastien — nisam ni za kog kod kuće. A najmanje za Hrvate. *(Lakaj se nakloni i izađe. Gremonville ide vratima susjedne sobe)* Marion! To je za uvijek svršeno. K stolu!

M a r i o n: *(vani, bistrim smijehom)* Dieu merci! Hvala Bogu!

G r e m o n v i l l e: *(tarući ruke)* I Gremonvilleovoj diplomaciji... *(Prije Marioninog dolaska na scenu pada)*

ZAVJESA.

*

TREĆA SLIKA.

Audiencija.

(Pozornica je razdijeljena u dva dijela. Desnu četvrtinu zaprema carev kabinet. Veći, lijevi dio pozornice prikazuje veliko predsoblje, koje osim izlaza u čekaonicu u pozadini i ulaza u carevu sobu ima lijevo vrata u Lobkovitzov kabinet. U predsoblju ima nekoliko fotelja i jedan stol, kod kojeg sjedi dvorski kancelar barun Hocher. Pred stolom, a povjerljivo nagnut Hocheru, stoji državni tajnik Abele. — Leopold sjedi u svom kabinetu za pisaćim stolom. Podbočio je glavu rukama i zuri nepomično pred sebe)

Abele: *(tiho)* Ne može se ništa čuti u carevu sobu?

Hocher: Ne. Kad bi vrlo glasno govorili, možda. Al'to se tu ne događa. Car je silno osjetljiv na buku. — O čem se radi?

Abele: Zrinski je noćas bio kod Gremonvillea.

Hocher *(tiho zazviždi)* Moji conclusiones nikada ne promaše.

Abele: Bio je tamo tek nekoliko minuta. Mora da su se nešto prepirali. Kad je izašao iz poslanistva, vidjeli su mu naši ljudi lice pod laternom. Bilo je izobličeno.

Hocher: Optime. Sve se razvija po zakonima moje logike. Lobkovitz je, čini se, nadmudrio liju

Gremonvillea. I tako je prvi čin rebelske komedije svršio.

A b e l e: Mislite?

H o c h e r: Sigurno. Zato je i Gremonville tu kod Lobkovitza.

A b e l e: Gremonville?

H o c h e r: Jasno. Francuskoj zacijelo više ne konvenira hrvatska buna pa je taj iskreni prijatelj tog hrvatskog idola došao da o tom referira.

A b e l e: Napokon ćemo ga moći ščepati, tog Zrinskog. Strašno mi je odvratan.

H o c h e r: Kriminalni tip. Rebel. — Ima li vani u čekaonici mnogo ljudi?

A b e l e: Jedno dvanaest. I Nadasdy je među njima. Zamislite: Lobkovitz mu je dopustio, da dođe pred cara.

H o c h e r: Politika. — Moja je struka pravo. Prema njemu spada Nadasdy pred sud, a ne pred cara. *(Zvono. Iz čekaonice dođe sluga i uđe u Lobkovitzov kabinet. Car se u svojoj sobi trgnuo, ustao je i sad šeta po sobi. Onda opet sjedne i zadubi se u spise. Sluga se vraća iz ministrove sobe, predaje Hocheru jedan akt i izlazi)* Eto, Nadasdyjeva ispovijest! *(S lijeva izlaze iz sobe Lobkovitz i)*

G r e m o n v i l l e: *(zastane na vratima)* Vjerujte mi, ekscelencijo, samo s nevine strane treba posmatrati stvar Zrinskog i Frankopana. Mali su narodi kao malena djeca. Obilje fantazije, pomanjkanje djela. Nema ozbiljne opasnosti, ma foi.

L o b k o v i t z: Što nije, može biti.

G r e m o n v i l l e: Ne, ne. Ni Zrinski ni Frankopan nisu pokvareni subjekti. Da ste samo čuli marquisa, kako je buncao o nekakvoj novoj ideji naroda. Interesantna poezija. Govorio je tolikom ubjedljivošću, da sam noćas sanjao o tom. Vidio sam Zrinskog osamljenog na nekakvoj pećini, i čuo sam ga — doista čuo, kako uzdiše: O narode, kako si velik u našoj duši, a kako si malen u zbilji! . . . Šta velite, to bi nešto bilo za Veličanstvo. San prvog razreda, s filozofskom pointom. — — Uostalom, valja priznati: Austrija se baš ne brine mnogo za Hrvatsku.

L o b k o v i t z: Austrija je velika, a car —

G r e m o n v i l l e: Car je malen, htjeli ste reći.

L o b k o v i t z: Čuvajte se, da vas ne čuje Lobkovitz, ha . . . ha . . .

G r e m o n v i l l e: Nadam se, da me nije čuo. Uostalom nisam mislio ozbiljno. Hoću samo da opravdam Zrinskog i Frankopana. Hrvati su mi simpatični.

L o b k o v i t z: Doista? I meni. Ne brinite, s Hrvatima će se postupati onako, kako ja odredim.

G r e m o n v i l l e: A car?

L o b k o v i t z: *(mahne rukom)* Naš car nije kao vaš kralj, koji sam sve vidi i čuje. On je kao kip, koji nosiš, kamo hoćeš, i postavljaš, kamo god te volja.

G r e m o n v i l l e: Vaš respekt pred krunom zadivljuje, gospodine ministre.

L o b k o v i t z: Ime Habsburg mi je sveto. Do viđenja! *(Gremonville izađe. Hocheru)* Barune, molim vas na čas. *(Obojica odu u Lobkovitzovu sobu. Abele sjedne za stol. U svojoj sobi ustaje)*

L e o p o l d: *(vadi iz ladice knjigu izdataka, a iz džepa kesu s novcima. Broji ih)* Nemam sreće . . . nigdje. — Jučer sam opet izgubio na kartama sedam-

naest talira. *(Bilježi u knjigu)* Sedamnaest talira. *(Zbraja nešto nespretno i poluglasno. U to se naglo otvore vrata čekaonice)*

P e t a r: *(nastupa. Abele prestrašen skoči. A on stupi do njeg, golemim dostojanstvom)* Zrinski.

A b e l e: Državni tajnik Abele.

P e t a r: Najavite me caru.

A b e l e: Oprostite, grofe, ali...

P e t a r: *(lupi šakom po stolu i vikne)* Najavite me caru! *(Silni njegov glas ima višestruki efekat. Car zastane u računanju i osluhne. A iz svoje sobe izlazi)*

L o b k o v i t z: *(s Hocherom)* Šta je?... O, grof Zrinski!?... Vi u Beču, preljubljeni moj rođače? Čime mogu služiti? *(Pruži mu ruku)*

P e t a r: *(se ne miče)* Najavite me caru.

L o b k o v i t z: *(problijedi od bijesa, al se svlada. Ljubezno)* Koliko je sati? — — Tek pol deset. Audiencija počinje u deset... Morate se strpiti. Sjednite — vani u predsoblju čekaonice. Zabilježit ću vas u red ostalih.

P e t a r: Hvala. Hoću smjesta da govorim s carem.

L o b k o v i t z: Nažalost isključeno.

P e t a r: Najavite me!

A b e l e: *(tiho Hocheru)* Poludio je.

L o b k o v i t z: *(je već stvorio svoj plan)* Drage volje, rođače. *(Pokuca na vrata careve sobe)*

L e o p o l d: *(koji je već čuo Petrov silni glas, prestrašeno)* Unutra.

L o b k o v i t z: *(uđe i zatvori za sobom vrata)* Vaše me je Veličanstvo zvalo?

L e o p o l d: Ja? — Ne.

L o b k o v i t z: Oprostite. Činilo mi se, da ste zvonili.

L e o p o l d: Ne. — Uostalom, Lobkovitz, htio sam vas pitati... da, pitati, što je to, kakva... ne, ništa. Hvala. *(Zašuti)*

L o b k o v i t z: *(se nakloni i izađe. Zatvori za sobom vrata i okrene se Petru)* Njegovo Veličanstvo ne može vas primiti.

P e t a r: *(kroz zube)* Zašto ne može?

L o b k o v i t z: Jer — ne će.

P e t a r: *(zakoleba)* Šta?... Austrijski car ne će da primi hrvatskog bana i namjesnika svog?

L o b k o v i t z: *(zlorado)* Ne će.

P e t a r: *(ko zvijer na skoku)* Lobkovitz, čuvaj se!

L o b k o v i t z: *(sikne)* Izdajica!

P e t a r: *(zastane. Ta ga je riječ strašno ošinula. Ogleda se. Opkoljen je sa svih strana neprijateljskim licima. Leopold je u kabinetu skočio i pošao najprije vratima, a onda zvoncu, da pozvoni. Ne učini to, već sjedne natrag stolu. Petar je shvatio. Tiho, no kipteći)* A tako... Razumijem. To je triumf vaše diplomacije, gospodo. Iskopali ste jaz između cara i mene. Rekli ste mu možda, da sam mu opasan, je li? — — Sad hoću tek jedno da znam: zašto? Pitam prvog ministra monarhije, šta znači taj politički potez... Prohtjelo vam se šutiti, premili?... Odgovarajte! Nasilne sam ćudi. Moglo bi se nešto strašna dogoditi...

L o b k o v i t z: Car mrzi buku, grofe...

P e t a r: *(viče)* Odgovarajte, prokleti jezuiti, ili —

L o b k o v i t z *(vikne također)* Šta ili??... To je volja Njegova Veličanstva. A tko ste vi, da stavljate caru uvjete? Zar ste mu možda ravan?

P e t a r: To ću ja reći gospodaru, a ne sluzi. Njemu, a ne vama. Razumijete li?

L o b k o v i t z: Vi zaboravljate, gdje se nalazite. To je predsoblje carevo. Tamo je soba careva. — Vi još ne znate, čini se, šta je to car. Božji pomazanik i car. Jedan Habsburg!

L e o p o l d: *(je u kabinetu razabirao po koju riječ. Ko u napadaju histerije bježi po sobi, škilji kroz ključanicu i šapće riječi bez veze, kao jeku vanjskog razgovora)* Jest... ja sam car... Da, sedamnaest talira... Izdaja — — strašno. — Habsburg... *(I tako se vlada do odlaska Petrovog, miješajući uzvike plačem i smijehom i režanjem)*

L o b k o v i t z: *(je odmah nastavio)* Veliki Habsburg! I ako smjesta ne ostavite te posvećene prostorije, koje kaljate svojom izdajničkom prisutnošću, pozvat ću gardiste, da vas maknu. — Verstanden?

P e t a r: *(do krajnosti razdražen)* Nein!! — Tko ste vi, patuljci, da se usuđujete tako sa mnom govoriti?! Jeste li možda vi, Lobkovitz — vi, narodni izrod — zvani, da sprečavate ulaz u carski kabinet čovjeku, koji dolazi kao reprezentant jednog naroda?... Šta je vaša kukavna dvorska politika prema jednom Narodu?... Riječ Car je malena, kad se izgovara uz riječ Narod!

L o b k o v i t z: Dosta! Pokajat ćete se, Zrinski, za tu suludu preuzetnost!

P e t a r: Nikada! — Je li, sad me gledate kao neko čudo? Ne prepoznajete me?... Da, nisam ja više onaj

kolebljivi Zrinski, onaj tipični Hrvat, čiju golemu besvjesnu snagu oduvijek isisavaju politički škorpijoni. — Jest, uvijek ste težili, da vam ta lijepa snaga bude u ruci — i uspjelo vam je... uspjelo vam je lažima namamiti požrtvovne lude u taj neprirodni državni sklop. — — Ali sve se osvećuje, pamtite! Teško vladaru, koji zaboravlja, da je krunu primio od naroda, koji mu je dade dobre volje, pa postupa s njim kao s pobjeđenim!... *(Iz čekaonice se šuljaju u predsoblje svi, koji čekaju na audienciju i opkole Petra, radoznali, dok on ništa više ne vidi)* Nijemci tove grkljan na mjestima, koja pripadaju hrvatskim velikašima. Pale nam kuće, ubijaju starce, sramote žene. — — I onda pitate, zašto mi Hrvati nosimo u svom srcu otrov za Beč. — — Zašto??... J a sam održao ovo prijestolje, da, ja sam antemurale christianitatis, da, J a!!! A hvala?... Na svakom se koraku lome ustavna prava moje starodrevne kraljevine... Al je došao dan, kad ću obračunati s onima, koji me već dugo ponizuju!

L o b k o v i t z: *(u neugodnoj situaciji pogledava uvijek prema carevoj sobi, u strahu, da će car izaći napolje. Onda je dao znak Abeleu, koji je izašao i sad se vraća sa dva gardista, koji stanu iz Petrovih leđa, da mu brane ulaz u carevu sobu. Kad je to svršeno, ministar se opet okrene Petru)* Nego što bi htjeli, vi buntovnici? Da vas nagradimo, što bez prestanka snujete urote i bune, je li?

P e t a r: Ako sam se bunio, bio sam u pravu... Znam ja sad sve. Progledao sam igru, koju je sa mnom igrao fini gospodin Gremonville. Pa sam došao ovamo. — To je moje pravo. Po zlatnoj buli mo-

gu plemići pozvati kralja na odgovornost, ako prekrši ustav. Zato sam tu. Hoću pred cara. — Hoću da ga pitam, da li se po njegovom nalogu povjerava Nijemcu Herbersteinu karlovački generalat. Hoću da ga pitam, čiji je bio onaj vojvoda, koji je otrovao rotkvom moga oca. I dalje: kakav je bio onaj vepar, koji je usmrtio moga brata Nikolu u onom kobnom lovu?... Da, to ću ga pitati, pa da vidimo, hoće li car i onda zadržati fizionomiju sveca... ha... ha...!

L e o p o l d: *(je u kabinetu sve to čuo. Izvadio je molitvenik, lista po njem i šapće)* Svetac...?... Da, svetac... *(Plačući padne preko stola)*

P e t a r: *(nastavlja bez prekida)* A vi, kukavni dvorjanici, vi biste bili bolje učinili, da ste me prije današnjeg odsudnog dana pozvali na prijateljsku večeru i zauvijek ušutkali famoznim bečkim otrovom aqua tofana. — Sad je prekasno! Upoznao sam sve vaše metode. — Niste vrijedni, da s vama govorim! — Mjesta! Hoću caru!! *(Okrene se, da uđe. Na mig Lobkovitzov gardisti mu zatvore put. Ko da će zasukati rukave i bacit se na njih. Ali ne. Zaokruži skupinu pogledom i zaustavi se začuđen na Nadasdyju, koji je posljednji ušao. Shvati i to. Prasne u prezirni smijeh)* Ha... ha... ha... krvav potpis, Nadasdy, je li?... Huljo! *(Ide do izlaza i stane na pragu)* Zašto imam snagu diva, kad je ne bi upotrijebio! Poznat ćet me još! Svi!... Svi!!... *(I ode, zalupiv vratima. Stanka)*

L o b k o v i t z *(se prvi makne. Bijesnim pogledom pogleda došljake iz čekaonice, koji se smjesta povlače napolje. Nadasdyju, prijazno)* Izvolite načas u moj kabinet, ja ću odmah doći. *(Hocheru)* Recite vani u

čekaonici, da danas nema audiencije. *(Hocher izađe. Ministar oklijeva, hoće li caru)* Fatalna situacija... Sve je tiho... Bit će bolje kasnije... *(Ode u svoju sobu. Ostaje samo Abele, koji sjedne za stol)*

L e o p o l d: *(se budi, ko iza sna, u koji je bio pao)* San?... Ne. Vikali su vani... Da... Zrinski — — — i Frankopani?... A ne, to je bilo jučer kod Gremonvillea... Samo Zrinski... Rugao se meni. Meni!! Caru!!... Dobro, dobro. — Udarit ću ih po prstima, da će im glave otpasti! *(Ustane, ide do vratiju i otvori ih)* Nema nikog?

A b e l e: *(skoči)* Nema, Veličanstvo.

L e o p o l d: Danas u noći tajna sjednica. Javite Lobkovitzu. *(Naglo)*

ZAVJESA.

ČETVRTA SLIKA.

Rasulo.

(Otvorena terasa u Čakovcu kao u prvoj slici. — Pred svitanje. Petrovi kapetani opkoliše Frana, koji mrko sjedi za stolom i, poduprt Bukovačkim, kuša hrabriti zastrašene. Lica u nemirnom odsjevu baklja. Na nebu zadnje zvijezde)

Č o l n i ć: Šta to znači: ne skrenuti s puta, kojim smo pošli? A kad put dalje ne vodi, šta onda? Kuda?... U ponor?

G o t a l: I to govoriš ti, Bukovački, koji si bio kod kaniškog paše pa znaš, koju pomoć smijemo od njega očekivati. Smiješio ti se u lice. Kao da je Gremonville... Nema hatišerifa od sultana, reče — je li?

M a l e n i ć: Berislavić se jučer predao Herbersteinu. Uvršten je u Breunerovu pukovniju. Eto, to je jedini put, koji nam još preostaje.

F r a n: *(skoči)* Šuti! — Nikada! Čakovac je opasan dvostrukom grabom vode... Streliva i topova ima dosta. Branit ćemo se.

B u k o v a č k i: Mogli bi. Ali ban — ne će.

F r a n: Čas prije mi je rekao svoju odluku. Opet će u Beč. Ne će da žrtvuje krv svoga naroda, veli.

P o g l e d i ć: Žrtvovat će sebe, kad skače tigru u ralje.

Bukovački: Ima pismo sigurnosti. Salvum conductum.

Gotal: I ban vjeruje u to? On, koji je nedavno rekao: Vjeruj Nimcu kako suncu zimsku!

Čolnić: Zašto ne će da nam kaže, što se zbilo, kad je posljednji put bio u Beču? Zacijelo nam se sprema još gore zlo, ako se ne umirimo. Šta se tu može, kad je Herberstein jači. Gdje nam je vojska?

Fran: Snaga je u vjeri, u srcu. Uostalom, u Herbersteinovoj su vojsci naši ljudi. Graničari. Preći će na našu stranu.

Gotal: To su fantazije.

Fran: Hoće! Ja to znam. Onda nas nitko više ne će zaustaviti. Karlovačke žabare zagnjuriti ćemo u blato močvare, gdje im je i mjesto. Treba ih udariti po glavi i ne dati tim droljama, da se spreme. Tkogod nam pomogne, dobro nam došao. Kaniški će se paša odlučiti. Mora. Progutat ćemo onda i taj otrov, da se moramo bratimiti sa Turčinom, vjekovnim dušmaninom našim. Ali čekajte samo, dok se pomiješamo s čalmama, onda će cifraki po zraku frkati!

Malenić: Kasno je za to.

Pogledić: *(gotovo kroz suze)* Jadni naš ban... jadna domovina...

Fran: Prestanite sa tužaljkama, braćo! Ljubav za domovinu nije suza, koja teče iz naših očiju na oskvrnjenu rođenu grudu. Ljubav za domovinu je krv. — Vruća, crvena krv...

Gotal: To je maštanje, grofe. Vi tu recitirate nekakve domoljubne pjesme sa zatvorenim očima. Treba pogledati činjenicama u lice. Domovina će bolje proći, ako se predamo. Uzmimo primjer na Madžarima. Dobro je rekao Erdődy... *(Uto se na terasi s desna pokaže)*

Petar: *(i vikne)* Erdődy je izdajica.

Gotal: Tko to veli?

Petar: *(dolazi dolje)* Ja. — Vi predbacujete Frankopanu, da recitira domoljubne pjesme. Dobro, gospodo! Ja ću vam govoriti u prozi. Reći ću vam, što se dogodilo u Beču. Htio sam vam to prešutjeti, jer nisam htio, da se prenaglimo. Sad je već svejedno. *(Sjedne za stol)* Htio sam pred cara. Htio sam zadnji puta prije očajnog koraka stupiti preda nj i iznijeti mu naše nevolje. Ali ne više u formi tužakanja i zaklinjanja, koja gospodi ministrima samo mreškaju glatke obraze na smiješak, već kao reprezentant Naroda, koji ne moli. Ne moli za to, jer ima pravo da traži. Bio sam odlučio, da otvoreno zaprijetim caru. — — Ja ga poznam. Bešćutan je kao kamen. Al jedan osjećaj živi u njem i umrijet će samo s njim. To je strah. On kuša da ga guši molitvom, a guši u molitvi sebe. Ta lutka, koja je počinila više nepravda nego ikoji drugi sluga Nečastivog, vječito bi htio biti pravedan. Zato sam namislio... Ali — —

Gotal: Što?

Petar: Car me nije htio primiti. Kad sam pitao ministra Lobkovitza, zašto, odgovorila mi je ta hulja u lice: jer ne će. — — Je li to znak, da nam više ne preostaje drugo nego da oružjem izvojštimo svoje pravo, ili nije? Prekinuli su veze sa mnom. To znači, da su ih prekinuli i sa Hrvatskom. Jer ja sam vaš vođa. *(Ustaje, povišenim glasom)* Hrvatski Ban! Još mi i sad klizne čitavim tijelom srh bijesa, kad pomi-

slim, da se je jedan narodni izrod i kukavni sluga mračne jezuitske politike usudio pokazati vrata hrvatskom banu. — Neka im bude! Poznali su samo jednu narav Hrvata. Sad će upoznat i drugu. Razabrat će, da je utjecaj protivnih kultura tu u toj čudnoj zemlji stvorio čudno pleme, koje u sebi nosi i svetačku poniznost ovce, al i neslomiv bijes hijene. — Istina je. Beču je sad uspjelo, da zapreta plamenu aureolu banske časti, uspjelo mu je to pomoću one zmije Erdödyja, koga vi citirate u času, kad napokon valja progovoriti svojim jezikom. Kad nisu htjeli slušati naše molbe, neka slušaju naše kletve i osude! *(Vatrene riječi banove ohrabrile su potištene. Nastaje potmula buka povlađivanja, kad se naglo otvore vrata lijevo i na pragu se pojavi)*

Herberstein: *(sa nekoliko plaćenika. Zastane, promjeri sakupljene, koji naglo zašute. Onda mirno)* Šta je to, grofe? *(Gledaju se)* Sabor?

Petar: Možda. — Da, sabor.

Herberstein: Nije mi poznato, da je Njegovo Veličanstvo sazvalo hrvatski sabor.

Petar: Nije ga sazvao car. Sazvao ga je ban. — — Al dosta šale, gospodine! Vi vrlo dobro znate, da ste u mom privatnom domu. Tko vas je pozvao ovamo?

Herberstein: Moja dužnost. Karte se pomalo otkrivaju. Uostalom to je i dobro. I vi i ja, mi smo obadvojica vojnici i volimo otvoren boj. Već mjesece i mjesece referiram ja u Beč o vašim izdajničkim makinacijama. Bez uspjeha. Uvijek su mi iznova nalagali, da ne smijem protiv vas postupati. Napokon su

im se otvorile oči. Dolazim po višem nalogu. Razumijete li sad, tko me je pozvao?

Petar: Što vam je naređeno, da mi isporučite?

Herberstein: Striktnu zapovijed, da smjesta odete u Beč na opravdanje. Već tri mjeseca u vašim je rukama poziv i salvum conductum, ali vi se ne mičete. Ministrova je strpljivost na kraju. Nalaže vam . . .

Petar: Kome to Lobkovitz nalaže i zapovijeda?

Herberstein: *(porugljivim smijehom)* Kome zapovjeda? Činovniku svog cara, gospodine!

Petar: Šta?!! *(Hoće da navali na generala, al ga kapetani zadrže. Prasne u homerski smijeh)* Ha . . . ha . . . ljudi, čujte, hrvatski ban je činovnik bečkog cara, ha . . . ha . . . — Ja ću vas probuditi, Herberstein, iz vašeg megalomanskog sveaustrijskog sna! Čujte me: tu sam ja jedini gospodar. Ja sam ban, a ban je vladar, jeste li razumjeli? Nije ban tu da vrši bilo čije naloge. I ne će ih vršiti tako dugo, dok nad njim ne iskrsne kralj njegove krvi — sin njegove zemlje! Doći će i to jedamput. Mora doći! Al dotle ne će hrvatski ban da sagne ponositu šiju pred plaćeničkim figurama bečkih jezuita. A najmanje jedan Zrinski! Moje je pleme jedno od onih — vi potomče jednog marketendera — koja su izabirala između sebe hrvatskog kralja. Tomislava . . . Zvonimira! Velikane, a ne lutke! . . . *(Herberstein se grubo nasmije)* Ne smijte se, ili — *(Buka. Svi se dižu na generala)* Ne! — — Drugdje ćemo se sastati. U otvorenom boju za pravdu. Rekli ste, da sam ja vojnik. Pokazat ću vam još i više. Da sam junak.

H e r b e r s t e i n: *(mirno, sa smiješkom)* Junak?... Sumnjam. Uostalom ne samo ja. Sumnja i Beč, kad tako dugo uzalud čeka na vas. — — A vi kao da se ne možete odlučiti, da uvjerite o protivnom.

P e t a r: *(osupnut časak šuti. Onda je stvorio odluku)* Mogu, generale. Još ću danas u Beč. — Frane, ti ćeš sa mnom. Laku noć, svima! *(I odlazi preko terase desno. Stanka)*

H e r b e r s t e i n: *(svom adutantu)* Misija je uspjela. Past će napokon lija u stupicu. *(Kapetanima)* A vi, gospodo, opametite se, dok nije prekasno. Do skorog viđenja! *(Ode lijevo napolje. Fran odlazi polako za Petrom. Kapetani stoje ko skamenjeni. — S desna u pozadini jekne prigušen al uzbuđen razgovor. Dok se ne razbire)*

P e t a r: Dosta! Spremite konje! Smjesta. Hoću tako!! *(Vraća se)*

F r a n: *(tiho)* Idite! — Ne će oproštaja. *(Kapetani pognute glave izlaze, a on sjedne i podbočiv glavu zuri pred sebe)*... Proigrali smo... Beč! Bog zna, što to znači za naše glave... Ah Julija... *(Zašuti. Na terasi s desna se pojavi)*

K a t a r i n a: *(sa Zorom, koja se plašljivo privija uz nju. Obje su u bijelim noćnim haljinama. Banica je skršena, duh joj je napola pomračen, govori ko u snu)*... Ma ne, Zora... krivo su te učili. — Lagali su. — — Svi lažu. I mi. To se zove diplomacija... Kako si ono rekla? »U to je vrijeme Tomislav bio na vrhuncu slave i moći. Tri sto galija...« Ne, to je zabuna. Treba reći Petar! I više galija. S bijelim, posve bijelim jedrima. Kao jato galebova... i s našim grbom. Onda će donijeti hrvatsku krunu — samo Petar i ja znamo, gdje... je... Da! I metnut će je tvom ocu na glavu. Uz kliktanje naroda. Uz zvuk trublje! *(Uto se čuje rog iz dvorišta. Ona se prene, vidi Frana. Potrči k njemu i uhvati ga za ramena)* Frane!

F r a n: *(je zadrži)* Tiho!... Svršeno je, Katarina...

K a t a r i n a: *(se obim rukama uhvati za glavu i prošapće)* Ide?

F r a n: Da. *(Stanka kobne šutnje).*

P e t a r: *(nastupa s desna preko terase. Slijepim pogledom prođe kraj Zore, koja se stisnula uz ogradu, i okrene se prema sobi. Nekakvim djetinskim pogledom gladi svaki zid i svaki predmet. Ko da se oprašta s mrtvim stvarima. Stane pred Katarinu. Dugo je gleda. Uzme joj obje ruke u svoje i rekne jednostavnim glasom)* Zbogom, Katarina. Čuvao te Bog. *(I ne osvrćuć se ni na kog, praćen Franom, koji se bez riječi vuče za njim, izlazi lijevo napred.)*

K a t a r i n a *(tupo zuri za njim. Kad su već davno otišli, ona se trgne, iz grudiju joj se vine hropćući povik)* Petre... *(i sruši se na zemlju)*

Z o r a: *(prileti k njoj)* Mama!... Šta je... govori... ja se bojim...

K a t a r i n a: *(se teškom mukom diže)* Ništa, dijete moje... ništa. Treba biti pametan, znaš...

Z o r a: Kamo je otišao otac?

K a t a r i n a: Daleko... U Beč!... Strašno... kakav strašan zvuk šumi iz te riječi... Budi hrabra. Odmah će biti ovdje...

Z o r a: Tko, mama?

Katarina: Oni drugi. — — Bože moj... bože moj, šta je to sa mnom? Kakvo čudno titranje u mojoj glavi. *(Vrisne)* Zora, ja ću poludjeti!... — — Ne, nije ništa... Što sad? Što??... Ah već znam. Ja sam bunu započela, ja ću je i privesti kraju. Da! Udarit ću na Herbersteina, ja, vikovična grofica od Zrinja i hrvatskoga orsaga banica! Razbit ću mu vojsku, uhvatiti njega, sasjeći ga i baciti psima za hranu! Psima!!... *(Ulazi jedna dvorkinja i zaprepaštena čeka. Ona je ne vidi)* Da. U Kaniži ima dvadeset hiljada Turaka. Crvenih ko krv. Branit ću se, dok ne dođu. Bukovački će ih dovući... On! *(Ugleda dvorkinju, zastane)* Tu su? *(Dvorkinja kimne glavom. Na znak banice izlazi. Katarina nervozno razmišljajući hoda. Onda brzo)* Da — prije svega treba spaliti dokumente. *(Izvadi iz tajnog pretinca škrinjicu i pođe do kamina. Vadi papire i baca ih u vatru)* Gle, zavjernica... s krvavim potpisima!... Kako oganj požudno guta pergamenu!... Tu — pogledaj, Zora, i ne zaboravi: očeva povelja Vlasima. Slušaj, što tu piše: »Ja Petar, hrvatskoga orsaga kralj... *(Ne može dalje da čita. Ta riječ magično djeluje na nju i oduzima joj svijest. Vrisne ludo)* Kralj!... Petar je kralj!!... A ja sam kraljica!... Kolikog li sjaja!... Šta me hvataš, kćeri! Pusti me!... Neka gori. Plamen je svet i dobar. Vrijeme je ivanjskih krijesova. U čast Petru. S gore na goru. — — To su pisma paša bosanskih i kaniških. Ne trebaju nam više. Gledaj, kako gore!... To su pisma Tattenbachova. Smiješno. Još uvijek iz njih suklja vatra!... Al hladno je ovdje. Strašno hladno... *(Strgne sa stola crven pokrivač i ogrne se njime)* Zima... al ne će mi više biti. Tu je

grimiz... gori i on. Sve gori... *(Vani se čuje bojna vika)* Slušaj, već viču. Ide narod. Živio kralj, je li, to viču?... Petre, Petre! *(Vidi ga u bunilu pred sobom)* Ah tu si! Vratio si se, mili moj druže... Kako je to dobro. Jer već su tu... Stani kraj mene, daj mi tvoju ruku, tvoju snažnu divsku ruku!... Hoću da te osjetim kraj sebe, kad se ispunjuje moj najuzvišeniji san!... Tako... A sad neka uđu! Vladari su spremni! *(Čitav grad već odzvanja od kletava i vike: »Plündern! Na grabež! Es bleibe noch ein Schissl, noch ein Bratspiss! Poslije tebe ja sam na redu!« — Vrište žene, djeca, hropću umirući. Sad sa svih strana ulete unutra divlji vojnici. Zastrepe pred kraljevskom pozom Katarine i zastanu nepomični. A ona se smiješi i šapće)* Petre... govori... ta govori, tu su već!... Došli su, da se poklone hrvatskoj kruni!... *(Sve većom gorljivošću)* O Petre, kako sam sretna!... Ja sam sretna... ja se smijem!... *(Istodobno se stane smijati smijehom, koji prelazi u plač i jecanje, da konačno bez svijesti padne na zemlju. Zora se plačući baci na nju. Svi stoje osupnuti. Naglo)*

ZAVJESA.

PETA SLIKA.

Tamnica.

(Badnjak, kasno u noći. Kod velikog stola u sredini sjede Petar i Hocher. Kod manjeg stolića desno Abele, koji bilježi banove odgovore na kancelarova pitanja. Na stolu gori svijeća. Desno u pozadini velika vrata s gvozdenim rešetkama. Pred vratima stoje dva stražara s golim sabljama. Hocher ispituje maskom dobroćudnog Bečlije. Petar je neprisutan duhom i odgovara mehanički. Kad se zavjesa digne)

H o c h e r: *(lupka prstima po stolu i fićukajući poluglasno neku veselu pjesmicu lukavo promatra Petra. Petrovo je lice kameno. Hocher prestaje lupkati)*... Ah da, bože moj, šta ćemo! Nije nam suđeno da odahnemo. — Dalje! — Gdje smo stali, Abele?

A b e l e: Interrogatorium dvadeset i sedam.

H o c h e r: Hergott, već dvadeset i sedam! To je žilavost. Ne moja. Vaša, grofe. — Na dvadeset i sedam pitanja odgovoriti negativno, gdje sve činjenice govore protivno, to već pokazuje neki sistem. Nada sve interesantan sistem. *Sistem,* koji bi me silno interesirao, da nisam već posve iscrpljen... Ej nema svatko vašu lavlju konstrukciju, Zrinski! — — A onda, nije baš lijepo, što ste i danas tako tvrdokorni. Znate li, kakav je danas dan? Predvečerje Kristova rođenja... Njegovo je Veličanstvo danas bilo kod

generalne ispovijedi. A njegov vjerni podanik, Petar Zrinski?... *(Naglo, da ga zateče)* I vi ste se zbilja nadali, da ćete uspjeti s bunom?... *(Šutnja. Kancelar se usiljeno nasmiješi)* He... he, sistem je to!... I pravo mi je, što sam blamiran! Takvim bezazlenim juridičkim doskočicama može se natjerati u kozji rog fukara, a ne jedan kraljevski rebel. — Oprostite, navika iz prakse... Al ne ću više biti tako naivan. — — Nastavimo! Interrogatorium dvadeset i osam. *(Traži u spisima)* Aha, tu je: Neka optuženik izjavi, kako se može s njegovim tvrdokornim tajenjem dovesti u sklad dokazano mu šurovanje s Turcima!

Petar: *(tihim glasom, suho)* Pregovarao sam s Turcima ad usum jezuita. Po instrukcijama Rottala... Cilj je glavno, a ne oruđe. Bila je ratna varka.

Hocher: Protiv monarhije?

Petar: Ne. Protiv Turčina. Htio sam zadobiti njegovo povjerenje.

Hocher: Interesantno!... Dakle ista diplomatska igra kao i s Gremonvilleom, je li?... Vi ste trebali prihvatiti diplomatsko pero u ruke, grofe, a ne mač! Znate: tko se mača laća... itd. — — Zbilja, in puncto Francuske! Zamislite, Francuska je čestitala dvoru, što smo otkrili vašu urotu. *(Petar skoči)* Šta je?... Ah razumijem. Da, da, Undank ist der Welt Lohn!... Ali ni vi niste bolji, amice. Ja sam u dnu svoje duše bezgranično dobar čovjek. Vjerujte mi!... *(Vani na koridoru čuje se tiha pjesma: Stille Nacht, heilige Nacht)*... Ja vas žalim iz sveg srca. Ja vas ne mrzim. Odvratne su mi samo vaše rebelske spletke i makinacije. — — A vi uporno tajite. Znam, to je

sistem. Ali najviše kod njeg stradam ja. Ostavio sam ženu i djecu same u Beču. Na taj sveti dan. Vi ćete to razumjeti, jer i vi imate tamo negdje obitelj, je li?... Baš smo se sastali. Ne popuštate vi, ne popuštam ja. Uh, i sad svaki vuče na svoju stranu... Da, da, prevario sam se. Nadao sam se čudu, jer je Badnjak. Spasiteljev dan. Možda bi i vas spasio — mislim vašu dušu — kad bi htjeli konačno priznati. — Clementia Njegovog Veličanstva je neopisiva. Dakle?

Petar: Dosta! — Pitajte dalje!

Hocher: No napokon ste me pogledali!... Hvala vam. — Vaše oči više i iskrenije govore od vašeg zlog jezika... Niste vi rođeni za zločinca. Razumijem se ja u ljude. Ne, vi ne! Rekao sam ja ekscelenciji Lobkowitzu, da vi niste pokvaren subjekt. Vi ne. Onaj drugi... to je nešto drugo.

Petar: Koji drugi?

Hocher: Ah ništa, ništa. — To sam tek glasno mislio. Mislio na Frankopana. — Čujte, kako lijepo pjevaju. *(Imitira poluglasno pjev, koji dopire izvana)* Stille Nacht... heilige Nacht... *(Olako)* Da, da, u nevolji se poznaju prijatelji. Horribile — — tako bacati krivnju na drugoga.

Petar: Šta?!

Hocher: *(kao da nije čuo pitanje)* Abele, dobro ste prorokovali. To jest, hi... hi..., dobro ste prorokovali zlo. Da će nas i ponoć zateći u toj tamnici.

Petar: *(prodirno)* Šta ste rekli o Frankopanu?!

Hocher: Kako?... Ja? Ah ništa. Pustimo to radije?... Bolje je, ako ne saznate.

Petar: *(ustane, blijed)* Fran... je... mene — optužio?

H o c h e r: Ma da. Gadno, je li? To sam i ja rekao. Doduše on se ispričava time, što je zadnji svog roda, pa... — — Što sve čovjek ne radi, kad mu je nad glavom mač!...

P e t a r: *(drekne)* Tako vam Krista, koji u ovoj noći dolazi k nama, je li to istina?!

H o c h e r: *(mirno)* Nažalost. — — Je li, Abele?

A b e l e: Točno. Bilo je to kod pitanja o autoru inkriminirane upute Bargigliu, prema kojoj je opet trebao u Poljskoj krvavo intrigirati protiv našeg Veličanstva.

H o c h e r: Pomislite, grofe, Frankopan tvrdi, da ste vi sami sastavili taj sramotni spis. — — Dajte, Abele, kad smo već zagrizli u tu prljavštinu, pročitajte nam dotično mjesto!

A b e l e: Odmah. — — Eto ga: »Vrlo slabo poznajete Zrinskog, ako ga držite samo hrabrim vojnikom, a inače jednostavnim i za prepredenosti nesposobnim čovjekom. Zrinski vrlo dobro znade, da ga obično smatraju ovakvim, pa sad hoće, da se pomoću tog mijenja opere od krivnje.«

P e t a r: *(je slušao reterirajući prema zidu. Sad pojuri ko sulud stolu. Ne zna, što radi. Lupa šakom po stolu i viče)* To je laž! — Laž, laž!! Nikada ja nisam i ne ću drugoga kriviti za svoje čine. Nitko mi to ne može predbaciti. A najmanje Frankopan! Dobro — neka vam bude... ja sam sve to htio, da, ja sam htio izbaviti svoju domovinu — — jer ju ljubim... jer ću — vidjet ćete — i život svoj dati za nju. To je nešto čisto u meni, nešto sveto. I ja ne dopuštam nikome, da skvrnjuje taj moj sudbonosni polet! A najmanje Frankopanu... On, koji me je makiavelističkim teorijama nagovarao, da se osvetim zagrebačkom kaptolu! On, koji je sastavljao pisma na Gremonvillea!... Moj Fran!... Brat moje Katarine!... Majko božja, zar me svi ostavljaju?...

H o c h e r: Vi ste pisali, Abele?

A b e l e: Od riječi do riječi.

P e t a r: *(zastane. Tišina. Hocher mu se drsko smiješi u lice. Abele sekundira. Petar vidi, da je prevaren. Istisne)*... Stupica?...

H o c h e r: Ipak sam se prevario, grofe. Nema u vas sistema... doista.

P e t a r: Stupica... meni...?

H o c h e r: Diplomatski trik. — Kao vaše pregovaranje s Turcima. — Ad usum jezuita, kako ste već nekoliko puta duhovito primijetili. Cilj je glavno, a ne oruđe. — — Kod Frankopana sam tako izmamio svjedočanstvo vaše krivnje. Od vas njegove... Nemojte se ljutiti. Konačno, kad je čovjek kancelar, mora da ima neke naročite sposobnosti, je li?... Uostalom treba da ste mi duboko zahvalni. Bilo je u tajnom vijeću govora o torturi... O torturi, mili moj. — — Eto vidite, ovakve jednostavne kriminalističke doskočice manje bole od torture, a rezultat im je isti. Ut figura docet. *(Pokazuje spise)*

P e t a r: *(se strašnim uzvikom očaja sruši na zemlju)* A...

H o c h e r: *(se sagne nada nj)* No?... Što vam je, grofe? Samo mir!... Ah znam, to je reakcija. Ovo nerazumno gladovanje mora i vas uništiti... Pomislite, Abele, vele, da opet tri dana nije ništa okusio. — — Kako nerazborito!... Da vam pošljem kolača, mili moj? Božićnih kolača...?

P e t a r: *(suhim usnama)* Piti . . . dajte mi piti . . .

H o c h e r: *(uslužno)* Odmah, odmah ću vam poslati . . , Hajdmo, Abele! — — E ipak niste dobro prorokovali. Baš ne ćemo u ponoći biti u tamnici.

P e t a r: Piti . . . piti . . .

H o c h e r: Pst, pustite ga! To su reminiscence na čakovačke gozbe, hi . . . hi . . . *(Izlaze. Pred rešetkama upravo prolaze stražari, koji vode Frankopana iz sudske dvorane, gdje su ga ispitivali, u tamnicu. Na rukama su mu lanci. On se zaustavi pred ulazom u Petrovu ćeliju. Vidi ga na tlima i hoće da pojuri k njemu. No stražari ga ne puštaju, dok im Hocher ne kaže toplim glasom)* Pustite ga samo . . . ta pustite ga! *(Okrene se prema Petru)* Grofe, evo vam moj božični dar! *(Fran poleti do Petra, klekne do njeg)*

A b e l e: *(tiho Hocheru)* Excelentissime . . . da ih pustimo nasamo? . . . To je opasno.

H o c h e r: Sad više nije. — — Ne razumijete? — Stvar je gotova. Finis opus coronans . . . hi . . . hi . . . *(Opet toplo)* Neka se porazgovore . . . ta rođaci su . . . danas . . . na badnjak, Abele! — — Zašto ne bi i ja u toj svetoj noći učinio dobro djelo! *(Odu. Rešetke se zatvaraju. Vani stražar sa golim mačem od vremena do vremena prolazi hodnikom)*

P e t a r: *(se budi. Prepozna Frana, sjeti se stupice, u koju je pao, i zareži ko sputana zvijer)* Ulovljen . . . u stupicu . . . u zamku . . .

F r a n: Petre, za ime Krista . . . šta se dogodilo?

P e t a r: Mučili su me, . . ispitivanjem . . . Hocher . . .

F r a n: I mene . . . Lobkovitz . . .

P e t a r: Judicium delegatum . . . nepristrani sud, je li? . . . *(Najednom zaurla)* Hulje . . . pljunut ću im u lice . . . pred samim carem . . . u lice . . . tim marionetama božice pravde, kojoj su zavezali oči! Boga im . . . *(Digao se i opet bi pao, da ga)*

F r a n: *(ne zadrži)* Umiri se . . . Petre!

P e t a r: Ništa . . . ništa . . . *(Tetura do stola. Sjednu svaki s jedne strane. Nakon kratkog razmišljanja, više za se)* Doći ću ja do cara . . . Reći ću mu sve to. Otvorit ću mu oči . . . I on će me moliti za oproštenje . . . klečeći . . . što se njegove podle kreature usudiše, da bace u tamnicu jednog Zrinskog i jednog Frankopana . . . Oni, njegovi ministri . . . o n i su ga izdali, kad su dopustili, da se carska riječ salvi conducti izrodi u pasju nevjeru . . . Carska se ne poriče . . . Pa ipak! Fuj! . . . *(Ulazi Jure sa peharom vina. Stavi ga na stol, onda klekne pred Frana. Ovaj ga pogladi, ali sveudilj zuri pred sebe. Petar ispije na dušak pehar vina. Nakon stanke)* Zašto šutiš, Frane?

F r a n: *(rezigniranim bolom)* To je jedino, što nam još preostaje, Petre.

P e t a r: *(se trgne)* Ti misliš . . .?

F r a n: Da.

P e t a r: *(opet pije)* Ne, ne. Ne će se na to odvažiti. Što bi rekao svijet?

F r a n: Svijet? . . . Svijet uvijek šuti, kad se nanašaju nepravde, Petre. — — Zar ti još uvijek ne shvaćaš, da je naša osuda izrečena već onda, kad je Leopoldus hotice ili prevaren potpisao onu famoznu vjerolomnu kartu sigurnosti? . . . Sad se ti prokuratori znoje oko nas tek za to, da sofizmima izmame iz

nas neke rečenice, koje će im poslužiti, kad budu, kako se pristoji, pred svijetom, opravdavali našu smrt...

P e t a r: *(problijedi)* Smrt...?

F r a n: *(ko da u njegovom licu čita svoje misli)* Ti se bojiš?

P e t a r: *(ko da sam sebe pita)* Ja?... *(Zaklopi oči i gleda maštom smrti u oči, a onda odgovara mirno)* Ne. *(Opet pije)* To sam pitanje već jednom čuo, Frane. Noć pred odlaskom iz Čakovca. Kolebao sam između puta ovamo i saveza s Turčinom. Moja Katarina, Bukovački i Bethlenovo pismo s muranjske konferencije nagovorili su me te sam dao iz najdublje tamnice dovesti turskog sužnja Omera, da ga pošljem kaniškom paši. — Sjećam se toga, kao da je jučer bilo, i ako već gotovo godinu dana čamimo u tom prokletom karceru. Vidim to obrijano pseto pred sobom... Lice ispijeno od memle, oči u bunilu zure u me. A on šapće: »Mnogo sam čuo o tebi, Zrinski... Kukavice u našim bojnim redovima strepe pred tobom... A drugi kažu, da si nam sličan, da je i tebe opsjela misao boga, koji se poji krvlju... Prevarili su se. Poznam to po očima... Poznam...« Ja dreknem na nj, a on mi stavlja to isto pitanje, koje sam maločas čuo od tebe, Frane. — — Znaš, kako sam mu odgovorio? Udario sam pseto nogom i nasmijao sam se divljim, raspojasanim, paklenskim smijehom! Zrinski da se boji smrti?... Ha... ha... ha... *(I kao da tjera neke slike, što bude strah, lamata rukama po zraku, dok ne uhvati pehar, da ga iskapi. A)*

F r a n *(dalje prigušenim glasom raspreda svoje mučne misli)* Da... da... stotine smo puta klikćući zadrli u redove čalma. Krivi su turski mačevi skakutali nad našim glavama, a mi smo ih odbijali ko u igri. Ona bojna vreva opojila nas je slikom jedne smrti, u kojoj smo ponosno lebdili kao djelotvorni heroji na apokaliptičkim konjima... jurili nečem svijetlom ususret... goneći fantom, što se zove s l a v a... Ali sad, u tom vlažnom kavezu, lišeni zvuka, svijetla... života... mi u samotnim noćima doživljujemo, kako neka druga, nova smrt uskrsava pred očima naših misli. — — *(Gotovo šaptom)* Jest... Te se ja smrti plašim, Petre... Te podmukle... šutljive smrti, koja se jezovito šulja k nama kao kakva sitna i blatna točka, koja prekida nit života besmisleno, kapnuvši usred nedovršenog stiha naše životne pjesme... One smrti, koja znači: kraj... šutnju... ništa... *(Ispad)* Ne, ja ne ću da umrem... još ne!... Ja sam mlad... ja hoću da još gledam sunce... more moje... oči moje Julije... dijete svoje! Ja sam posljednji svog roda... ja ne ću da umrem! *(Digne se i uhvati za glavu)* Zašto nas one noći nisi poveo na Herbersteina, Petre? Zašto?... Da smo pali u toj borbi, završili bi svoj život uzdignute glave, a ne sramotno kao razbojnici... Zašto si klonuo... zašto? *(Padne opet ridajući na stolicu)*

P e t a r: *(bulji pred sebe)* Zašto... da, zašto? Imao sam u Čakovcu tri tisuće ljudi. Pod mojim vodstvom vrijedili bi za dvanaest. Sila topova, naždjerana prahom, jedva je čekala, da zalaje smrtonosnu pjesmu u Herbersteinove redove... Nisam im dao da riknu... Zašto? — — Sjećam se, kako sam kao dijete dočekivao oca, kad se vraćao iz boja. Njegovi su ljudi nosili na kopljima odsječene turske glave. A

ja sam se djetinski smijao tim raskrvarenim licima u obraze. I poslije, kad sam se bacao na redove pogana, ja sam kosio njihove glave zdravim smijehom bezbrižnog seljaka, kojemu nikakva pitanja ne kidaju snagu urođenog zamaha... Ali one noći... najedamput se nešto ušuljalo u me... slomilo me! Kao da me nešto stalo natrag vući za skut dolame. I ja sam se povlačio, dok su oko mene siktali čudni glasovi, da sam pobjegao svome vremenu za stoljeća unapred... da sam sebe oblagujem, kad se gordo nazivljem vođom naroda. — Narod! Što je to? Nešto čudno, preuranjeno, nešto, što mi je izjelo svu snagu. *(Zašuti. Opet dohvati pehar)* Hladno je ovdje... *(Javljaju se iz daljine božićna zvona)* Zvona navješćuj rođenje Krista. Mir dolazi na zemlju... riješenje svih zagonetka... osim jedne. One u meni. To je doista užas, koji i mene napunja strahom... O ne, Frane, ne bojim se ja smrti, jer što je jedna glava — pa bila to i vlastita — u viru hitnje svijeta od početka prema svrsi svojoj! Ali to... to je nešto drugo. Drugo. *(Ustaje i hoda po tamnici)* Izgubio sam sam sebe. Tražim se... *(Zaustavio se pred slugom)* Tražim se, Jure. I iskrsavam sam pred sobom u tisuću likova. *(Očito mu se približava nervna kriza)* Jedan čas mi se čini, da sam doista čista luda... i da Hocher i svi ti inkvizitori imaju pravo, kad djetinskom varkom izmamljuju iz mene priznanja... — — Onda se opet vidim kao Juda, koji izdaje najbližeg. Jer treba da znaš, Jure: izdao sam Frana! *(Fran digne glavu i gleda ga zaprepašteno)*

Jure: Sveti bože!

Petar: Uvijek zoveš boga, a ja već mjesec dana ne mogu moliti! *(Stane pred Frana)* A ti... ti, Frane

— zašto me ne kuneš, zašto me ne nazoveš izdajicom pa da se riješi ta zagonetka?... Ne gledaj me tako!... Ne mučite me... ne mučite me... *(Vratio se na svoje mjesto i teško dišući pada na stolicu. Otvaraju se vrata tamnice. Došli su po Frana. On ustaje i pognute glave ide prema izlazu. Kad to ugleda Petar vikne očajno)* Frane! *(Ovaj pojuri u njegov zagrljaj. Tišina. Jure jeca. Na mig svog zapovjednika pristupe stražari i odvedu Frana. Polako ide Petar za njima i uhvati rukama rešetke opet zatvorenih vratiju. Okrene se i šapće kao da traga za nečim u sebi)* Tko sam ja...? Što sam ja?... Zar sam ja zbilja samo feudalac, koji tek navlači masku mučenika za jednu uzvišenu ideju? *(Uzalud čeka odgovor na to pitanje. I sad se baca u borbu sa nečim, čega nema. Pijan od vina, gladi i duševnih muka zaleti se pobješnjeli div do stola, zgrabi ga kao da će ga baciti na svijet pred rešetkama, i viče)* Laž... laž! Pamtit će mene svi... svi! U mene je divska snaga tijela. Ko lijepi onaj Samson srušit ću te zidove, slomit te rešetke... i izaći... I vikati, da me čuju svi... I ona lija Gremonville... i Luj... i zagrebački kaptol... i papa... i car... a nad svima kobno moje otkrivenje — moj *narod*!... Ne, nije to fantom ni samoobmana! Ja sam *ljubio svoj narod* i samo za to jurnuo sam u taj strahoviti splet intriga!!... Žrtvovao sam mu dušu, lako će mi biti da mu žrtvujem i život, kad znam: iz smrti se rađa život!... Pobjedu, koju ne ću vidjeti ja, vidjet će drugi... Rodit će se pokoljenje, koje će *htjeti* da vidi slobodu. I onaj čas, kad će moj narod htjeti, on će i moći da je izvojšti!... To hoću da im kažem...

da im doviknem... Pustite me napolje! *(Zgrabi rešetke i drma njima)* Otvorite... otvorite! Ja sam sloboda!... Zrinski sam!! *(U taj mah opet još silnije zabruje zvona. Petar ustukne natrag do križa, koji visi na zidu, i zuri u povorku, što vani sa gorućim svijećama prolazi od ćelije do ćelije. Njoj je na čelu)*

K a p u c i n *(koji digne križ i govori)* Krist se rodio! Spasitelj. — — Tu je onaj, koji će umrijeti za svoj narod i za grijehe i za slaboće njegove. *(Svi napolju, a i Jure unutra kleknu)*

P e t a r *(raširi ruke pod križem i govori glasom, u kojem nema više ništa ljudskog)* Jest, tu je. Idite i recite im, neka dođu po moju glavu. *(U taj mah zaori T e D e u m. Gromko i pobjedonosno odzvanja himna slave iz gradske kapele)*

ZAVJESA.

(Pijev i zvona rastu do prodirne snage, podržavajuć u tamnom gledalištu uzvišeno nastrojenje. Onda postaju sve slabiji, dok se ne izgube. Časak tišine, koju razdiru zvuci trublje, što naviješta pogibiju heroja. Opet tišina — i već se zavjesa diže pred epilogom)

EPILOG

Stratište.

(U Bečkom Novom Mjestu. Maglovita noć. Mjesečina obasjava povišenu glomaznu kocku, prekritu crnim suknom. Pred njom, u sredini dolje, tik uz stratište mala drvena klupa, osvijetljena laternom, što visi na prednjoj strani kocke. Tišina. Tek se iz daljine čuje tužno cinkanje malog zvona kapelice. Gore, usred stratišta kleči)

S u l u d a d j e v o j k a: *(i strelovitim i plašljivim kretnjama glave, strašna u okviru razbarušene kose, osluškuje na sve strane)*... Nema nikog... Svršili su hulje svoj krvavi posao pa sad plešu i piju u krčmi. Tek nekoliko koračaja daleko od ove smrti ovdje. — — Bez mene. *(Iskrevelji se prema desnoj strani)* To vama, a ne ja! Psi prokleti!... Sama sam. Napokon posve sama. Nema nikog, tko bi me grlio i derao se na me, što su mi oči tako hladne, dok njegove plamte u ljubavnom ludilu. — — Al mir. Treba ispuniti zavjet... Šta ima u tom čudna? Kad sam gledala, kako im sijeku glave, rekla sam sama sebi: Doći ćeš potajno u noći i poljubiti mjesta, kud im je potekla krv. Šta im drugo može dati takva jedna kao što sam ja? Cjelove — i ništa drugo. — — Krv! Gdje je?... Evo tu... i tu! Crvene mrlje... Bože moj, zašto sam se ja jedina ražalila nad njima. A

vele, da sam luda. Možda baš zato?... O ne, bili su ljudi. Veliki, divlji, ali ljudi. Jadni rebeli. Jedina ja sam im bila blizu. Jedina ja. — Tko sam ja?... Ha... ha... ha, ja sam ulična, vojnička! — Strijelac, koji je stražio posljednju noć ovih, čija mi krv ne da da odem odavde, pozvao me je k sebi... Rekao je, da ću dobiti talir. — Ali ja ne idem. Ne ću da u moje ruke klizne njegov Judin zlatnik... *(Plače)* Jadni rebeli! Kako mi vas je žao... kako žao... *(Prislonila je usne na tla. Nešto mrmlja, no čim začuje korake, još se više zguri i šuti. Zdesna ulaze)*

Historičar: *(i pjesnik. On je starac miran i odmjeren u govoru. U riječima mu je uvijek neka primjesa ironije u skladu sa oštrom logikom. Govori mladom pjesniku)* Nije pametno, dragi prijatelju, što zaklanjate lice pred stratištem. Ovakve su justifikacije sa historijskog gledišta nada sve interesantne. Mi stojimo danas na raskrsnici dviju epoha. Tip se heroja počinje mijenjati. Doskora će izgledati posve drukčije. Imat će sve one sposobnosti, koje su baš Zrinskomu manjkale. Oštra misao, duševni mir, svladavanje samoga sebe... to je ono, što dolazi. Za dva tri stoljeća možda će Zrinskog smatrati ludakom... Sjednimo malo, hoćete? *(Sjednu)*... Da, da, interesantno je to. Bio je dosta polovičan. Nije mi čudo... Rodio se u vrijeme, kad je stari heroj počeo blijediti, a novi se još nije iskristalizirao.

Pjesnik: *(nervozno)* Ja vas ne razumijem. — Govorite tako hladnim glasom. Kraj ove užasne crne kocke, po kojoj su se kotrljale odrubljene glave.

Historičar: Vi ste fantast, dragi moj. Treba stvari promatrati iz nepomućene daljine. I onda, kad smo im blizu. Blizina oduzima objektivnost.

Pjesnik: Pa zašto ste onda došli ovamo?

Historičar: Naprosto za to, jer ste me vi ovamo dovukli. Da, da. Vraćao sam se od Hochera, koji mi je dao dragocjeni materijal o tom procesu. Htio sam brzo kući, da ga još posve svježeg raščinim. Nabasao sam na vas. Šetali smo ulicama... i najednom... eto nas tu. Kako, ne znam. Vi ste mene držali pod rukom, a ne ja vas. Ergo —

Pjesnik: Da, da, istina je... Ne znam ni sam, što me je tako nesvjesno vuklo ovamo.

Historičar: Preobilje fantazije, prijatelju. — — To je nešto za vas pjesnike, dakako, mastan zalogaj. Predodžba njihovog smrtnog straha —

Pjesnik: *(naglo)* Bojali su se?

Historičar: I da, i ne. Teško je na to odgovoriti direktno. U biti je tog heroizma, da se duboko u nutrini svojoj boji. Zasade tradicija sklone su strahu. Tu je strah pred drugim svijetom, tu je strah pred okaljanom časti itd.... itd.... To je isto tako saživjelo s tim junacima kao i neobična žilavost, kojom taj strah sakrivaju. Eto na primjer Zrinski. Kolosalna ustrajnost i tvrdokornost. Njegovo držanje kod oproštaja s Frankopanom bilo je pravi uzor romantičke tradicije viteza. Čovjek ostaje zapanjen. Najčišći stil kamenog, klasičnog junaštva. — — Ta šutnja i moglo bi se reći tupost prema svojim krvnicima! Dok će budući junaci umirati s povikom prezira na one, koji su upropastili njihovu ideju, on se i ne osvrće na svoje mučitelje. Pače ni u oprosnom pismu. — — Zbilja, čekajte — to će biti nešto za vas. — — Abele mi je u znanstveno historijske svrhe dao prepis pisma banovog, što ga je jučer pisao svo-

joj ženi. Kud sam ga samo metnuo? . . . Ah baš sam pravi profesor. — — — No eto ga! Tu je. Čujte! Sve neka općenita razmatranja, bez primjese gorčine. Nadzemaljska smirenost — ko prepisana s rimskih pergamena . . .

P j e s n i k: Ne, nemojte! . . . To jest ipak — čitajte!

H i s t o r i č a r: Evo: »Moje drago srce! Nemoj se žalostiti svrhu ovoga moga pisma, niti burkati. Polag božjega dokončanja sutra o deseti ore budu mene glavu sekli, i tulikajše naukupe tvojemu bratcu. Danas smo mi jeden od drugoga srčeno proščenje uzeli. Zato zemljem i ja sada po ovom listu i od tebe jedan vekivečni valete, tebe proseći, ako sam te u čem zbantuval ili ti se u čem zameril: oprosti mi! Budi Bog hvaljen, ja sem k smrti dobro pripraven, niti se plašim: ja se uhvam u Boga vsemogučega, koji me je na ovom svetu ponizil, da se tulikajše mene hoće smiluvati, i ja ga budem zmolil i prosil, da se mi naukupe pred njegovem svetem tronušem u diki večno sastanemo. Veče ništar ne znam ti pisati, ni za sina, niti za drugo dokončanje našega siromaštva. Ja vse jesem na volju božju ostavil. Ti se ništar ne žalosti, ar je to tak moralo biti. — V Novem Mestu, pred zadnjem dnevom mojega življenja, 29. dan aprila meseca o sedme ore pred večer, leta 1.671. — Naj te gospodin Bog s mojum kčerju Auroru Veroniku blagoslovi. Grof Zrini Petar.« — — — *(Starac je čitao pismo ispočetka suhim naučnjačkim tonom, naglašujući mjesta, koja se slažu s njegovim znanstvenim teorijama. No sablasna noć i priprosta usudnost pisma doskora bojadiše njegov glas toplinom i samilošću. Kad je svršio, nastaje stanka. Pjesnik plače. Kao da se stidi svoje slaboće, kuša historičar da se nasmiješi)* Vi plačete?

P j e s n i k: Strašno . . . grozno . . . Jadni ljudi . . .

H i s t o r i č a r: Da, ima u tom nešto strašna. Kroz čitavu noć poslije toga oproštaja tako reći umirati, a ni pisnuti, to je možda najveći heroizam. — Zrinski je ujutro kod mise pao u nesvijest. A kad je došao svijesti, vidio mu je Abele u velikim očima bijes. Grizao se jadnik, što mu slaboća gladom izmorena tijela ne da, da do kraja istraje u lijepoj pozi junaka. — — Ah da mi je bilo zagledati u njegovu dušu! Da mi je znati, da li je drhtao od straha ili . . .

S u l u d a d j e v o j k a: *(počela je već kod čitanja pisma da puza napred. Sad gurne glavu odozgor među sjedeće i oglasi se tiho i siktavo)* To je laž! Vi lažete! Nije se bojao. *(Historičar i pjesnik se sjedeći razmaknu, a ona se nadvila nad njih kao avet)*

H i s t o r i č a r: Tko si ti?

S u l u d a d j e v o j k a: Tko sam, da sam. Nije vas briga! . . . Zašto lažete? Zašto hoćete da otmete ljepotu njihove smrti? — Nisu se bojali. Gledala sam s prozora, kako je gradski sudac slomio štap, a Zrinski je stajao uspravno i gordo, ko da veličajni njegov život nije također slomljen tim slikovitim činom. — — Još više. Kad sam se poslije progurala u blizinu stratišta, čula sam jasno, kako je rekao: »Ovi se siromasi više boje moje smrti nego ja!« . . . I pri tom . . . pri tom je pogledao . . . mene. Baš mene! A ja sam vrisnula, od straha — i umrla sam u taj čas. Ja nisam više živa . . . i vojnici ne će nikad više uživati u mojem zagrljaju . . . Nikada . . .

H i s t o r i č a r: Treba pozvati stražu . . .

Pjesnik: Pustite ju... neka govori... Sjednite!

Suluda djevojka: Jest, sjedili su... tu na klupi, na kojoj sada sjedite vi i pljujete na svece. Suci su sjedili na njoj. A on je zurio samo u me... I ja sam čitala u njegovim očima ovo: »Sve mi se gadi. Hoću da umrem,« govorile su one. Ali bojao se nije! A vi ste rekli... nemojte to nikada više reći... ni napisati. Ne znate vi, šta to znači: odrubiti glavu. Pazite na riječ: od-ru-bi-ti! Pri tom nešto pada, uz mukli štropot... Kako je hladna noć! Toplije bi bilo pod gunjem strijelca, je li?...

Historičar: Poludila je od straha.

Suluda djevojka: Ne strah, kad velim! Nije se bojao. Sam je skinuo gornju haljinu. Sam je dignuo vlasi, da maču bude put slobodan. A kad je ura odbila devet, gospoda suci načinili su osobito svečano lice — glupani — a krvnik... zatvorite oči, da ne morate gledati moje riječi!... Krvnik je zamahnuo ogromnim mačem. Ssssss... zazviždа oštrica. Presječe prozirnu maglu i zarije se u šiju. Silna šija razjapila je tek krvave debele usne ko u smrtnom kriku, a mač po drugi put divljom proždrljivom snagom probije žilje i otkine glavu. — — Ah gledajte, kako se kotrlja... kako poskakuje! Trzala je još i onda, kad su je pokrili crnim suknom. Žilav je život junaka!... A onda sam čula tajanstvene glase. Glava je govorila. Tajanstvene i — nerazumljive riječi. Valjda one riječi, koje čovjek šapće, kad ulazi u vječnu tamu. — — I onda sam morala učiniti zavjet. Da ću ovu noć poljubiti mjesta, kud im je potekla krv. Bit će to molitva. — A vi šutite!... *(Povlači se puzeć natrag)* Šutite... šutite... šutite...

Historičar: *(pjesniku koji obezumljen zuri u djevojku, iza stanke)* Šta vam je, prijatelju? Izgledate ko da ste sišli s uma. — — Ta recite štogod!

Pjesnik: Tu ponestaje čovjeku riječ. Užasno...

Historičar: Pa konačno, šta ima u tom tako naročita?

Pjesnik: Kako su kratkovidne oči učenjaka, kad ne mogu ni na čas zaviriti u čovjeka!

Historičar: Nemate pravo. Mi gledamo mnogo dalje. Preko čovjeka — stoljeća unapred. Ja već danas vidim, da sredina, koja rađa takve ljude kao Zrinski, mora da ima u sebi tu žilavu jurnjavu za slobodom. Takvih će pojedinaca biti sve više i više. Rađat će se u svim krajevima raskomadane njegove zemlje, koja je šira nego je on to i sam poimao. Dok ih ne bude mnogo, dok gusti redovi boraca ne zadru u historiju jačim potezom od ove dvojice. Dok carstva ne padnu od njihovog žeđanja za slobodom. Što u tom kompleksu znači smrt dvojice ljudi!

Pjesnik: O ne. To je bila smrt ideje.

Historičar: Varate se. Ideje ne umiru prije nego što su živjele punim životom. Nikad. A najmanje ideja slobode. Poznija pokoljenja nebrojeno će puta viknuti spram neba to, što su kriknule te dvije odrubljene glave u svijet: Sloboda! Nisu ih čuli, jer su dva glasa premalo, dragi moj. — — — Hajdmo sad. Hladno je tu. — Umirite se! Sve prolazi, proći će vas i to. Poslat ćemo stražu, da suludu djevojku odvedu u bolnicu. Dođite! *(Odu, odakle su i došli. Stanka)*

S u l u d a d j e v o j k a: *(digne glavu i gleda pred sebe. Oči su joj pune suza. Šapće)* Jadni rebeli... kako mi vas je žao... kako žao... *(Najednom se trgne, skoči i vikne pobjedonosno)* Ali ne! Ne! Ne treba vas žaliti! Jer vaša će veličina nadživjeti sve moje suze. Niste vi umrli. Vaš će spomen ostati vječan! Na vik on živi, ki zgine pošteno! *I ostaje u ekstatičnoj pozi, rukama uzdignutim spram neba).*

ZAVJESA.

Dozvole daje
ALBINI
generalni zastupnik
Udruženja Jugoslovenskih Dramskih Autora UJDA
ZAGREB, ILICA 1a